

Ingvild Tande Fjærvik

Jenteeffekten

En studie av jenter i mannsdominerte yrkesfag

Masteroppgave i Sosiologi

Veileder: Ulla Forseth

Mai 2022

Ingvild Tande Fjærvik

Jenteeffekten

En studie av jenter i mannsdominerte yrkesfag

Masteroppgave i Sosiologi

Veileder: Ulla Forseth

Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Formålet med denne masteroppgaven er å få innsikt i unge jenters erfaringer fra mannsdominerte yrkesfag på videregående skole. Oppgaven skrives i samarbeid med Trøndelag Fylkeskommune og deres satsning på å utvikle «Trøndelagsmodellen»; en modell for å øke rekruttering og sikre ivaretagelse av elever som velger utradisjonelle yrkesfag. Studien bygger på et konstruktivistisk paradigme, og tar utgangspunkt i et kvalitativt design bestående av fire intervjuer med totalt åtte jenter som går mannsdominerte yrkesfag. Jentenes erfaringer analyseres i lys av teorier om kjønn og mindretallsatferd, i tillegg til tidligere forskning som belyser de teoretiske verktøyene. Hensikten er å forstå jentenes erfaringer i lys av teorier om kjønn og mindretallsatferd, og belyse hvordan jentenes hverdag blir påvirket av at de er i mindretall. Analysen illustrerer at kjønnstradisjonelle forståelser fremdeles står sterkt, hvor jentene selv, guttene på skolen, lærere og ansatte i lærlingebedrifter bidrar til å reproducere og opprettholde disse. Jentenes hverdag i en gutte- og mannsdominert kultur er blant annet preget av praktiske utfordringer knyttet til manglende tilrettelegging, fordommer og diskriminering, samt en seksualisert kultur hvor jentenes kjønn blir objektivisert.

I datamaterialet mitt identifiserer jeg begrepet «jenteeffekten», og dette diskuterer jeg i oppgavens diskusjonsdel. Begrepet omhandler den effekten og rollen som jentene innehar som del av et gutte- og mannsdominert fellesskap. Lærere forventer at jentene skal holde guttene «i tøylene», og uttrykker behov for jenter i klasserommet for å holde ro og orden. Disse generaliseringene blir en selvoppfylgende profeti, og legger føringer for både jenter og gutter sitt handlingsrom. Jenteeffekten kan virke begrensende på individer ved at det setter unge i bås og bidrar til en reproduksjon av kjønnstradisjonelle forståelser og seksualisert kultur. På samfunnsnivå er dette uheldig da det kan motvirke rekruttering av jenter til mannsdominerte yrkesfag, noe som har negative ringvirkninger i form av dårlig utnyttelse av befolkningens ressurser, samt opprettholdelse av lønnsgapet mellom menn og kvinner. Studien viser at det trengs en renvask i de mannsdominerte yrkesfagene, med en nulltoleranse for seksuell diskriminering og kjønnsdiskriminering. Det er behov for bedre tilrettelegging for jenter i mannsdominerte yrkesfag, og det må fokuseres på tiltak for ivaretagelse av de som allerede har valgt utradisjonelt, samt tiltak for å øke rekrutteringen. På den måten kan man sikre reell valgfrihet når det gjelder barn og unges utdanningsvalg.

Abstract

The purpose of this master thesis is to gain insight into the experiences of young girls attending male dominated vocational high school programs. The thesis is written in collaboration with Trøndelag county municipality and their investment towards developing “Trøndelagsmodellen”; a model looking to better the recruitment and ensure the well-being of students choosing to attend untraditional vocational high school programs. The study is centered around a constructivist paradigm, and has a qualitative design based on four interviews with eight girls attending male dominated vocational high school programs. The girls’ experiences are analysed within a theoretical framework using theories regarding gender and minority behaviour, in addition to previous research enlightening the required theoretical resources. The purpose is to better understand the subjects’ experience through the lens of theories regarding gender and minority behaviour and find out to what extent the girls’ everyday life is affected by being a numerical minority. The analysis illustrates that there still is a strong presence of traditional gender understanding throughout the learning environment, and that the girls themselves, the boys at school, teachers, and employees at apprenticeship companies are all contributing to the upkeep and reproduction of this. The girls’ everyday life in a male dominated culture is amongst other things characterized by practical challenges tied to poor facilitation, prejudices and discrimination, as well as a sexualized culture where the girls’ gender is being objectified.

Through information from interviews with the girls, I identify the term “jenteeffekten” (the girl effect). This term addresses and describes the role girls play as part of a male dominated community, and the impacts of this. Teachers expect the girls to keep the boys in check and express a need for girls in the classroom to keep peace and order. This type of generalization becomes a self-fulfilling prophecy, and acts as guidelines for the actions of both the boys and the girls. The girl effect could have a restrictive effect in individuals by confining young people to predetermined expectations, thus contributing to further reproduction of traditional gender understanding and sexualized culture. On a macro level, this is unfortunate as it may work against recruitment of girls to vocational studies, which lessens the utilization of the population as a whole, while maintaining the wage gap between men and women. This study shows the need for a clean-up in male dominated vocational subjects, eliminating sexual and gender-based discrimination. Facilitation has to be improved for those already attending, and further actions towards increased recruitment needs to be put into action. This way, one can ensure true freedom of choice when it comes to adolescents choosing their education.

Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på fem fantastiske, givende, lærerike og slitsomme år som sosiologstudent ved NTNU. Da jeg startet på førsteåret på bacheloren min var jeg usikker på om sosiologi var det rette valget for meg. Jeg fant imidlertid fort ut at sosiologiens verden er umåtelig spennende, og det finnes nærmest ingen grenser for hva man kan utforske. Et studieløp preget av kreativitet og nysgjerrighet har vært svært viktig for meg, og det har virkelig vært en gave å få anvende de sosiologiske brillene til å se verden i et nytt lys. Det er med stolthet jeg snart kan kalle meg ferdigutdannet sosiolog.

Først og fremst må jeg rette en stor takk til jentene som stilte opp til dette prosjektet. Uten deres lyst til å dele erfaringer og opplevelser hadde ikke denne oppgaven vært mulig. Jeg vil også rette en stor takk til de som har hjulpet meg med rekruttering av deltakere – det har virkelig vært til stor hjelp! I tillegg vil jeg si takk til Irene og Cecilie ved Trøndelag Fylkeskommune. Deres engasjement, oppfølging og hjelp har vært gull verdt.

En spesielt stor takk til min veileder Ulla Forseth. Du er ei rå dame som jeg virkelig ser opp til. Din kunnskap, engasjement og veiledning har vært uvurderlig i denne prosessen. Det har vært en berg- og dalbane å skrive denne oppgaven, men du har gjort det hele litt mindre skremmende ved å hjelpe og støtte meg gjennom det hele. Jeg vil også takke deg for masterseminarene du har organisert, det har vært til både hjelp og glede. Disse seminarne har vært et viktig samlingspunkt i et semester uten andre forelesninger. Videre vil jeg si takk til mine medstudenter. Hver og en av dere er fine og dyktige folk som jeg er glad for å ha møtt. En spesielt stor takk til alle dere på lesesal 9447. Å sitte på samme lesesal som dere har rett og slett gjort det siste halvåret mye bedre. Takk for at dere ville kjøpe lavalamper med meg.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke venner og familie som alltid er der for meg, som stiller opp og kommer med oppmuntrende ord når det trengs. Takk for at dere også minner meg på et liv utenfor studiebobla. Takk til mamma og pappa for at dere alltid har troen på meg, spesielt når jeg ikke har det selv. En spesielt stor takk til min kjære samboer Snorre som er min klippe i livet. Takk for all hjelp, og for alle diskusjoner og spennende samtaler rundt oppgaven min. Takk for alle middager du har laget og alle klemmer du har gitt meg i en hektisk hverdag – du er rett og slett best.

Ingvild Tande Fjærvik

Trondheim, mai 2022

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract	2
Forord	3
1.0 Innledning.....	6
1.1 Forskning på kjønn i det yrkesfaglige feltet	8
1.2 Et historisk perspektiv	11
1.3 Oppgavens struktur.....	12
2.0 Teori og tidligere forskning.....	13
2.1 En konstruktivistisk forståelse av kjønn	13
2.2 Kvinner i menns organisasjoner: produksjon og reproduksjon av kjønnete strukturer .	15
2.3 Typologi om mindretallsatferd	19
2.4 Konkretisering av problemstilling	20
2.5 Avrunding teori og tidligere forskning	20
3.0 Metode.....	21
3.1 Vitenskapsteoretisk posisjonering	21
3.2 Valg av design	21
3.3 Utforming av intervjuguiden	22
3.4 Rekruttering av deltakere.....	23
3.5 Utvalg	23
3.6 Gjennomføring av intervjuene.....	25
3.7 Forskningsetiske retningslinjer og betraktninger	26
3.8 Databehandling	27
3.8.1 Transkribering.....	27
3.8.2 Koding og kategorisering.....	28
3.8.3 Teoriens rolle i forskningsarbeidet	28
3.9 Datamaterialets kvalitet	29
3.9.1 Gyldighet og pålitelighet.....	29
3.9.2 Generalisering	31
3.10 Avrunding metode	32
4. Analyse.....	33
4.1 Valg av mannsdominerte yrkesfag og reaksjoner på valget	33
4.2 utfordringer i hverdagen	36
4.2.1 Praktiske utfordringer	36
4.2.2 Kjønnsdiskriminering og inngrodde holdninger	38

4.2.3 Plakater av nakne damer på verkstedet – til latter eller besvær?	39
4.3 Tokens eller en av gutta?	41
4.3.1 Å bli sett for sitt kjønn, ikke sine ferdigheter	41
4.3.2 Jente- og gutteferdigheter.....	44
4.3.3 Griseprat og «guttastemning»	46
4.3.4 Arbeidsklær gir synlighet.....	48
4.4 Avrunding analyse	51
5. Diskusjon.....	52
5.1 Jenteeffekten.....	52
5.2 Jenteeffekten i et større perspektiv	55
5.3 Veien videre – tiltak og rekruttering.....	58
5.4 Avrunding diskusjon.....	61
6. Avslutning	62
6.1 Hovedfunn	62
6.2 Videre forskning	65
Litteraturliste	67
Vedlegg	71
Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter	71
Vedlegg 2: Intervjuguide	74
Vedlegg 3: NSD sin vurdering	77

1.0 Innledning

Norge fremstår som et av verdens mest likestilte land, og skårer høyt på Global Gender Gap Index som presenteres hvert år av World Economic Forum. Indeksen måler likestillingsnivået ved å fokusere på de fire dimensjonene arbeidsmarkedsdeltakelse, utdanningsnivå, helse og politisk deltakelse (World Economic Forum, 2021). Den høye sysselsettingen blant norske kvinner fører imidlertid til et kjønnssegregert arbeidsmarked, og dette anses ofte som et likestillingsparadoks i de nordiske landene. Det kan derimot diskuteres hvorvidt dette er et paradoks, eller snarere et resultat av likhet. Oppgaver som tidligere ble utført av kvinner i hjemmet har blitt løftet inn i det betalte arbeidsmarkedet og dermed bidratt til å skape kvinnedominerte nisjer der (Reisel, Skorge & Uvaag, 2019, s.13-14).

Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet dreier seg både om horisontal og vertikal segregering. Den horisontale segregeringen handler om den ulike fordelingen av menn og kvinner på utdanninger, yrker, næringer og sektorer. Den vertikale segregeringen handler om den ulike plasseringen av menn og kvinner i stillingshierarkiet, hvor menn ofte dominerer i høyere stillinger preget av mer makt og bedre lønn (Reisel & Teigen, 2019, s.15, Orupabo, 2016, s.11). Denne skjevfordelingen i arbeidsmarkedet grunner i en skjev kjønnsfordeling på mange studieretninger og yrkesfaglige linjer på videregående skoler, da hele to tredeler av det kjønnsdelte arbeidsmarkedet kan forklares med unges kjønnsdelte utdanningsvalg (Østbakken, Reisel, Schøne, Barth & Hardoy, 2017, s.71). I denne oppgaven skal jeg fokusere på den horisontale segregeringen som mange yrkesfag er preget av.

Tall fra Utdanningsspeilet 2020 viser at 60 % av de som starter på yrkesfag er gutter. Kjønnsfordelingen varierer imidlertid mye mellom de ulike linjene. For eksempel var det kun 6,5 % jenter på Bygg- og anleggsteknikk, 6,7 % på Elektro og datateknologi og 11,3 % på Teknologi- og industrifag. På Helse- og oppvekstfag var det derimot 78,6 % jenter (Udir, 2020). Tallene viser at jenter og gutters utdanningsvalg på videregående skole i stor grad formes og begrenses av kjønnsstereotyper på strukturelt nivå. I NOU 2019:19, «Jenterom, gutterom og mulighetsrom», argumenteres det for at den største likestillingsutfordringen som barn og unge står ovenfor i dag er tradisjonelle forventninger og kjønnsstereotyper. Disse stereotypene reflekteres i gutters og jenters holdninger til valg av utdanning og yrke, og er på den måten med å begrense framtidige mulighetsrom (NOU 2019:19, s.22). Nye tall fra 2021 viser imidlertid at det er rekordmange jenter som har søkt seg til linjene Bygg- og anleggsteknikk og Teknologi- og industrifag (Regjeringen, 2021). Utdannings- og integreringsminister Guri Melby tror koronapandemien har vært en viktig øyeåpner for

mange, og at denne pandemien har fått flere til å innse viktigheten av yrkesfag. Den økte andelen jenter som har søkt disse linjene i 2021 er svært positivt med tanke på å bedre kjønnsbalansen på disse linjene, samt sikre flere fagarbeidere i framtiden. Ifølge Statistisk Sentralbyrå vil Norge ha behov for 88000 flere fagarbeidere i 2035 (Regjeringen 2021), og det blir derfor viktig med økt rekruttering og representasjon fra begge kjønn fordelt på de ulike linjene.

Trøndelag Fylkeskommune har engasjert seg i tematikken rundt likestilling på yrkesfag. De arbeider med å få flere til å velge, og gjennomføre, en yrkesfaglig utdanning som er utradisjonelt for sitt kjønn. Målet med satsningen er å utvikle «Trøndelagsmodellen» som skal bidra til å rekruttere og ivareta elever og lærlinger som velger utradisjonelle yrkesfag. Jeg fikk informasjon om fylkeskommunens arbeid gjennom min veileder, og ble med en gang interessert i å engasjere meg i denne satsningen. Likestilling i utdannings- og arbeidsliv har vært et interesseområde for meg som har utviklet seg gjennom flere år på sosiologistudiet, og jeg skrev også bacheloroppgave om mannlige sykepleierstudenter. Det var derfor ingen tvil om at dette var en tematikk jeg ville arbeide videre med, og jeg anså det som en fin mulighet å skrive masteroppgaven min i samarbeid med fylkeskommunen.

Det har altså foregått en politisk satsning på å utjevne kjønnsbalansen på yrkesfag både nasjonalt, men også lokalt innad i Trøndelag. I NOU 2019:19 blir det avdekket mange mulige forklaringer på hvorfor barn og unge svært ofte velger kjønnstradisjonelle utdanningsretninger, og hvordan ulike seiglivede strukturer skaper kjønnssegregering når det gjelder utdanningsvalg. Jeg skal i denne oppgaven gi et innblikk i jentenes egne opplevelser og erfaringer fra sin skolehverdag som kjønnsmessig mindretall, samtidig som jeg løfter disse personlige erfaringene opp på et strukturelt nivå i oppgavens diskusjon. I så måte anser jeg denne masteroppgaven som et fruktbart forskningsbidrag på feltet, da den kan bidra til økt kunnskap om hvordan man kan tilrettelegge for en bedre skolehverdag for de som velger utradisjonelt for sitt kjønn, samt hva som vil være viktig for å øke rekruttering i framtiden. På bakgrunn av dette har jeg formulert følgende overordnede problemstilling;

Hvordan opplever jenter sin skolehverdag på mannsdominerte yrkesfag, og hvordan kan man forstå disse opplevelsene i lys av teorier om kjønn og mindretallsatferd?

Denne problemstillingen har fungert som «styrepinne» for litteratursøk, valg av teorier og metode, samt organisering av oppgaven. I neste avsnitt vil jeg gi en gjennomgang av tidligere

forskning på kjønn i det yrkesfaglige feltet og vise hvordan de belyser tematikken på ulike vis.

1.1 Forskning på kjønn i det yrkesfaglige feltet

I forbindelse med Trøndelag Fylkeskommune og deres satsning på å utvikle

Trøndelagsmodellen, er det flere masterstudenter fra ulike studieretninger som har engasjert seg i tematikken. Sigrud Johansen har i sin masteroppgave «Kjønnete klasserom – med rom for jentene?» (2020) skrevet om jenters opplevelser fra de yrkesfaglige linjene bygg og teknologi- og industriell produksjon. I studien går hun blant annet inn på hvordan jentene opplever skolens fordelingspraksis, hvor jenter enten blir samlet i en klasse eller blir spredd utover. Noen jenter verdsetter å være samlet i en klasse fordi det styrker fellesskapet dem imellom, mens andre snarere vil være «en del av gutta». Videre belyser hun problematikken knyttet til at jentene møter fordommer knyttet til sine ferdigheter og prestasjoner, og hvordan dette kan oppleves begrensende. I tillegg skriver hun om den hverdagslige samhandlingen mellom guttene og jentene, som ofte er preget av at guttene tuller og erter jentene (Johansen, 2020). Mange av de samme tematikkene belyser også Marte Aakervik Berg i sin oppgave «Lærlinger som velger utradisjonelt: Kjønn og makt på arbeidsplassen» (2020). Hun har imidlertid et enda større fokus på maktrelasjoner på arbeidsplassen, og inkluderer både menn innen helse- og oppvekstfag og kvinner innen elektro. Et særlig interessant funn er det hun omtaler som positiv og negativ synlighet av kjønn, som omhandler at kvinnene i større grad opplever problemer som følge av at de er i kjønnsmessig mindretall enn det mennene gjør. Mens kvinnene blant annet opplever seksuell trakassering og liten anerkjennelse for kompetansen de besitter, blir mennene satt til å gjøre «spesialoppgaver» og blir ettertraktet av beboere på institusjoner (Berg, 2020). Denne oppgaven belyser at det kan være vanskeligere å hevde seg som kvinne i et mannsdominert miljø, enn motsatt. I masteroppgaven «Kjønn, karrierevalg og karriereveiledning» (2020) belyser Hanna Hestnes hvordan kjønn påvirker karrierevalg, og hvordan karriereveiledere kan forholde seg til kjønnsperspektivet. Gjennom en litteraturstudie finner hun at både individuelle og strukturelle aspekter bidrar til kjønnete utdanningsvalg. Tradisjonelle kjønnsforståelser står sterkt hos unge, og det er spesielt vanskelig å skulle utfordre disse i en periode av livet hvor man forsøker å skape sin egen identitet. Det enkleste alternativet for mange unge er derfor å velge kjønnstradisjonelt. I tillegg avdekker hun at mange karriereveiledere synes det er vanskelig å forholde seg til kjønnsperspektivet, og de påpeker at de mangler konkrete tiltak og verktøy med tanke på å

skape kjønnsbalanse. Tanken om at unge skal ta frie og selvstendige valg er rådende, og fører til at kjønnsaspektet gjerne blir glemt (Hestnes, 2020).

Problematikken knyttet til manglende oppmerksomhet på kjønnsaspektet i skolenes rådgivingstjeneste belyses også i SINTEF-rapporten «Kjønn i skolens rådgiving – et glemt tema?» (2010). I likhet med Hestnes avdekkes det i denne rapporten at kjønnspektivet i karriereveiledningen anses som et ikke-tema, og at det er svært lite fokus på å oppmuntre elever til å ta utradisjonelle utdanningsvalg for sitt kjønn. Mathiesen, Buland og Bungum (2010) etterlyser en strategisk satsning fra politisk hold for å motarbeide det kjønnssegregerte arbeidsmarkedet som reproduseres gjennom unges utdannings- og yrkesvalg, og belyser flere tiltak som kan være gunstige i videre arbeid med problematikken. De argumenterer blant annet for at elever burde få konkrete opplevelser fra forskjellige yrker slik at de har et bredere erfaringsgrunnlag å velge ut ifra. En viktig faktor som inngår her, er betydningen av gode rollemodeller som selv har tatt utradisjonelle utdannings- og yrkesvalg. Utover dette er det viktig å ivareta de elevene som allerede har valgt utradisjonelt for sitt kjønn, og iverksette ulike tiltak for å sikre at de ikke blir utsatt for unødige hindringer som kan påvirke gjennomføring av valgene (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010).

Hansen, Haaland, Møller og Vagle setter også søkelys på denne tematikken i artikkelen «Kjønn på dagsordenen – et ikketema i yrkesfaglærerutdanningene?» (2020). De belyser hvordan perspektivet på kjønn og mangfold ivaretas i planverket for yrkesfaglærerutdanningene i tre norske fylker, samt hvilken rolle yrkesfaglærerne har i å skape bedre kjønnsbalanse i yrkesopplæringen. I artikkelen baserer de seg på en tematisk analyse av resultater fra en dialogkonferanse for fagarbeidere, lærere og rådgivere i videregående skole, i tillegg til nasjonale føringer og lokale planer som legger føringer for yrkesfaglærerutdanningene. Resultatene viser at kjønn som minoritet i liten grad blir belyst i planene for yrkesfaglærerutdanningene, noe som kan føre til at yrkesfaglærere har liten bevissthet til utfordringer knyttet til dette. Forfatterne går så langt som å si at det har utviklet seg en kjønnsblindhet i yrkesfaglærerutdanningene i Norge. Kjønnminoriteter blir heller ikke ivaretatt i tilstrekkelig grad, og det er derfor behov for tiltak som bidrar til gode lærings- og arbeidsmiljøer (Hansen, Haaland, Møller og Vagle, 2020). Studien viser at det fremdeles er mye som må gjøres for å sikre reell valgfrihet i yrkesopplæring og arbeidsliv.

Inger Vagle og Ellen Møller (2015) har gjennomført et aksjonsforskningsarbeid om jenter innen bil- og elektrofag i forbindelse med sin doktorgradsavhandling. De har tatt utgangspunkt i en feministisk minoritetsforståelse, og benyttet seg av denne for å rette fokus

mot hvordan man kan skape best mulig fysisk og sosialt arbeidsmiljø for jentene i denne bransjen. De har en kritisk tilnærming til hvorvidt jenter som minoritet tilbys et tilfredsstillende opplærings- og arbeidsmiljø. Vagle og Møller belyser hvilke barrierer kvinnene møter i arbeidshverdagen, og de vektlegger blant annet et ekskluderende arbeidsmiljø, dårlig HMS, og ledere som «lar ting skli» og ikke tar likestillingsproblematikk på alvor (Vagle & Møller, 2015, s.409). Videre argumenterer de for at et lavt antall jenter i disse bransjene fører til en ond spiral hvor fagene blir «stengt» eller «usynlig» for andre jenter, og dermed skaper problemer for rekruttering. Dette fører også til det de omtaler som «likhetstanken», som innebærer at jentene føler seg som en del av gutta og benytter seg av kjønnsregulerende strategier. Dette kan sees i lys av Kvande og Rasmussen (1992) og Kanter ([1977] 1993) hvor kvinner blir beskrevet som «tokens». Det er interessant hvordan jentene i enkelte bedrifter ikke ville delta i forskningsstudien fordi de ikke ønsket noen form for oppmerksomhet eller «forskjellsbehandling», men også hvordan enkelte ledere i bedrifter ikke ønsker egne tiltak for jenter fordi «alle skal behandles likt» (Vagle & Møller, 2015, s.412). Vagle og Møller stiller seg kritisk til «likhetstanken» og mener at undergravingen av kjønnsulikhet går imot minoritetsperspektivet de bygger på. De anser altså ikke kjønnsregulerende strategier som gunstig for jentenes integrering i mannsdominerte arbeidsmiljø (Vagle & Møller, 2015, s.413). Studien tydeliggjør en tosidighet når det kommer til jentenes tilpasning til fellesskapet; de ønsker å være en av gutta og bidrar derfor til legitimering og reprodusering av det typiske «guttefellesskapet», samtidig som de alltid skiller seg fra majoriteten og på den måten blir et symbol for sitt kjønn.

Emma Ingebrigtsen belyser også tematikken om kvinner i mannsdominerte yrker i sin masteroppgave «Come to mama. Æ vil ha fesken min, den må bare skynde sæ å komme» (2021). Studien bygger på intervjuer med åtte kvinnelige fiskere i den norske kystfiskeflåten, og setter fokus på hvilken betydning kjønn har for kvinnes muligheter i et mannsdominert yrke. Ingebrigtsen finner blant annet at kvinners muligheter innen fiskerinæringen har endret seg, og belyser et generasjonsskille mellom sine eldre og yngre intervjudeltakere. Den eldre generasjonen var hjemme med barn mens fedrene var på bortefiske. Den yngre generasjonen har derimot tatt et aktivt valg om å bryte med disse tradisjonelle kjønnsrollene, og Ingebrigtsen argumenterer for at dette eksemplifiserer hvordan kjønn er en sosialt konstruert, dynamisk prosess, som er åpen for endring over tid. I tillegg finner hun at mulighetsstrukturene rundt kvinnene har endret seg, og at støtte fra lokalsamfunnet har vært svært viktig i utvidelsen av kvinnes muligheter til å lykkes som fiskere. Studien viser at det

ikke bare er kvinners personlige valg og drivkraft som er avgjørende for yrkesvalg, men også miljøet som omgir dem (Ingebrigtsen, 2021).

De nevnte forskningsstudiene bidrar på ulikt vis til å belyse kjønnsperspektiv i det yrkesfaglige feltet. Samlet sett gir de innsikt i hvordan kjønn påvirker og skaper utfordringer for de som velger utradisjonelle linjer for sitt kjønn; elever, lærlinger, samt voksne kvinner møter hindringer som følge av at de er i kjønnsmessig mindretall. Studiene viser også hvordan det å gjøre kjønn er svært komplekst, og at det eksisterer sterke kjønnsstradisjonelle forståelser selv i et av verdens mest likestilte land. Til tross for at disse utfordringene belyses, viser forskningen også at det ikke er nok bevissthet og fokus på kjønn og kjønnsproblematikk i det yrkesfaglige feltet. Det svikter i rådgivingstjenester for elever og i yrkesfaglærerutdanningene, og kjønn har blitt et tema som ikke vektlegges. Dette tyder på at det fremdeles er behov for forskning som belyser denne tematikken og setter det på dagsordenen. I denne oppgaven forsøker jeg å vise hvordan kjønnsproblematikk i det yrkesfaglige feltet ikke påvirker bare på overordnede individ- og strukturnivå – det handler også om alt imellom; interaksjoner, symboler, verdier, kulturer og organisatoriske trekk.

1.2 Et historisk perspektiv

For å forstå hvorfor det er såpass få unge som velger utradisjonelle yrkesfag for sitt kjønn kan det være nyttig å rette et historisk blikk mot problemet. Skillet mellom menn og kvinners muligheter og rettigheter når det kommer til lønnsarbeid har alltid vært gjeldende, og dette har også vært svært synlig i det yrkesfaglige feltet. Diskusjonen rundt kvinners rett til arbeid, eller rett til frihet fra arbeid, var på begynnelsen av 1900-tallet sentral innen den sosialistiske bevegelsen. Siden den gang har det imidlertid skjedd mye, og kvinners fremmarsj på arbeidsmarkedet har vært enorm, spesielt i Skandinavia (Vagle & Møller, 2015, s.53). I Norden er imidlertid den horisontale kjønnssegregeringen spesielt stor innen det yrkesfaglige feltet (NOU 2012:15), og dette kan til dels forklares av kvinners rolle i det yrkesfaglige arbeidet opp igjennom historien. Liv Mjelde argumenterer for at kvinner alltid har tatt del i arbeid innen håndverk og industri, men at de i stor grad har vært utelatt fra det faglærte arbeidet. På grunn av dette har arbeiderklassens kvinner hatt svært minimale muligheter til å skaffe seg fagutdanning og godt lønnede jobber (Mjelde, 1999). Etter andre verdenskrig var også organiseringen av det yrkesfaglige feltet sterkt preget av en organisering basert på maskulinitet og feminitet (Vagle & Møller, 2015, s.55). Den første yrkesopplæringen begynte med husmorskole for kvinner og verkstedskole for menn (Mjelde, 2002). På 50- og 60 tallet vokste imidlertid helse- og omsorgssektoren i takt med den økende velferden, og

dette skapte flere nye arbeidsplasser for kvinner utenfor hjemmets fire vegger. Flertallet av jenter innen yrkesfaglig utdanning var derfor å finne innen tradisjonelle jenteutdanninger, som for eksempel kortere kurs i husstell- og sosialfag og estetiske fag. Disse kursene førte ikke til fagbrev, og lønnen var derfor lav (Vagle & Møller, 2015, s.55). På den andre siden befant guttene seg innenfor tradisjonelle guttefag som bygg, elektro og mekanikk, som alle var utdanninger som førte til fagbrev og dermed forholdsvis godt betalte jobber (Vagle & Møller, 2015, s.55).

Vagle og Møller argumenterer for at det har vært to sentrale debatter og satsningsområder når det gjelder kvinner på det norske arbeidsmarkedet de siste tiårene. Den ene dreier seg om en økonomisk og sosial oppgradering av tradisjonelle kvinneyrker, spesielt innen helse- og omsorgssektoren. Den andre satsningen har vært på å øke rekrutteringen av kvinner til realfag og for eksempel ingeniørutdanningen. Fokuset på fagutdanninger blir derfor ofte utelatt fra utdanningsdebatten, og Vagle og Møller stiller spørsmål ved om dette er fordi det er en del av grunnutdanningen og derfor ikke anses som en verdsatt utdanning i seg selv (Vagle & Møller, 2015, s.54). Både de historiske faktorene og det faktum at fagutdanninger er et utelatt fokusområde kan til dels forklare hvorfor det er få jenter på de mannsdominerte yrkesfagene, og hvorfor det synes å være seiglivede strukturer og kulturer som fører til en stagnasjon i likestillingen på det yrkesfaglige feltet.

1.3 Oppgavens struktur

Oppgaven består av seks deler. I andre del av oppgaven presenteres det teoretiske rammeverket som vil bli benyttet i oppgavens analyse. Her presenteres «Doing-Gender»-perspektivet til West & Zimmerman (1987), Acker (1990) sin teori om kjønn i organisasjoner, og Merton ([1938] 1985) sin typologi om mindretallsatferd. I samme del skriver jeg også om tidligere forskning som belyser det teoretiske rammeverket på en god måte. Deretter kommer oppgavens metodekapittel hvor jeg skriver om den vitenskapsteoretiske posisjoneringen, samt forskningsdesignet. Deretter beskriver jeg datainnsamlingsprosessen, forskningsetiske betraktninger og datamaterialets kvalitet. Analysekapittelet er oppgavens fjerde del og utgjør hoveddelen av oppgaven. Her presenterer og analyserer jeg min egen empiri sett i lys av den valgte teorien, og svarer på forskningsspørsmålene. I femte del diskuterer jeg mitt eget begrep «jenteeffekten», og hvordan dette har konsekvenser på både individ- og strukturnivå. Avslutningsvis kommer oppgavens sjette del hvor jeg oppsummerer oppgavens hovedfunn, samt deler mine tanker om videre forskning på området.

2.0 Teori og tidligere forskning

Jeg vil i dette kapittelet redegjøre for teori og tidligere forskning som danner det teoretiske rammeverket som anvendes for å utforske temaet om jenter på mannsdominerte yrkesfag.

Først presenterer jeg kjønnsperspektivet som er utgangspunktet for denne analysen; nemlig en konstruktivistisk forståelse av kjønn. Her tar jeg utgangspunkt i West og Zimmerman (1987), før jeg videre skriver om forskning knyttet til det å «gjøre kjønn». Her trekker jeg fram Neumann, Rysst & Bjerck (2012) og deres forskning på kvinner og klær i «blåsnippyker», etterfulgt av Bolsø, Langåker og Mühleisen (2017) sin forskning på seksuell hverdagspraksis i maritim sektor. Deretter beskriver jeg Joan Acker (1990) sine fem prosesser knyttet til produksjon og reproduksjon av kjønnete strukturer i organisasjoner. Disse prosessene knytter jeg til Kanters ([1977] 1993) begrep «tokens» og Kvande og Rasmussens (1992) forskning på kvinnelige sivilingeniører og deres arbeidshverdag. Som en forlengelse av dette skriver jeg om Thun (2018) sin forskning, om kvinner innen realfag og academia. Dette gjør jeg for å vise hvordan kjønnets organisasjonsteori er relevant for å belyse kvinners posisjon i mannsdominerte yrkesfelt i det norske arbeidsmarkedet i dag. Avslutningsvis skriver jeg om Robert Mertons ([1938] 1985) teori om mindretallsatferd og tilpasningsstrategier.

2.1 En konstruktivistisk forståelse av kjønn

I artikkelen «Doing Gender» (1987) presenterer Candace West og Don H. Zimmerman en konstruktivistisk forståelse av kjønn. De argumenter for at kjønn er noe man gjør og ikke noe man er, kjønn kan altså ikke forstås utelukkende som en naturlig sannhet. Å gjøre kjønn innebærer at menn og kvinner utøver noen sosiale praksiser som utfolder seg i interaksjon med andre, og reproduseres som uttrykk for hva som anerkjennes som maskulint og feminint i samfunnet. Ved å ta utgangspunkt i et slikt kjønnsperspektiv er det essensielt å forstå kjønn i lys av interaksjon og institusjonelle strukturer (West & Zimmerman, 1987, s.126). West og Zimmerman stiller spørsmålstegn ved Goffmans terminologi knyttet til kjønnsroller og kjønn som «display» (Goffman, 1976). De hevder at disse begrepene ikke omfavner den performative utøvelsen av kjønn i hverdagslige aktiviteter, og mener at kjønn heller må forstås gjennom samhandling og speiling av andre (West & Zimmerman, 1987, s.127). På den måten skapes og reproduseres en forståelse og kjønnspraksis som oppleves som noe naturlig og biologisk.

Skillet mellom hva som blir ansett som maskulint og feminint fører til en sosial organisering som bidrar til å legitimere ulikhet mellom menn og kvinner, for eksempel når det gjelder det kjønnsdelte arbeidsmarkedet (West & Zimmerman, 1987, s. 128). Den sosiale organiseringen

fører med seg normer og forventinger til menn og kvinner, gutter og jenter, og legger føringer på hva som er normal oppførsel for hvert av kjønnene. Disse normene kommer til syne når individer ikke oppfører seg i tråd med sitt kjønn, da man kan bli møtt med sanksjoner fra omverdenen. Dette er imidlertid et sentralt poeng hos West & Zimmerman; å gjøre kjønn handler ikke bare om å leve opp til normative forestillinger om femininitet og maskulinitet, det handler også om å bevisst bryte disse forestillingene vel vitende om at man vil bli vurdert av omverdenen (West & Zimmerman, 1987, s.136). Jentene som deltar i dette prosjektet forholder seg til disse forestillingene om femininitet og maskulinitet i det daglige, men er også med på å utfordre grensene for hva det vil si å være jente. «Doing Gender»-perspektivet er altså sentralt i denne oppgaven da det kan gi en forståelse for hvorfor det er få jenter på de mannsdominerte yrkesfagene, hvordan jentene gjør kjønn i sin skolehverdag, samt hvordan denne kjønnspraksisen oppfattes av omverdenen.

Klær, og hvordan man uttrykker ens identitet, er en sentral del av det å gjøre kjønn. Cecilie Neumann, Mari Rysst og Mari Bjerck (2012) har forsket på kvinner i mannsdominerte «blåsnippykker». Med blåsnippykker mener de tradisjonelle arbeiderklasseyrker som ofte domineres av menn, som for eksempel yrker innenfor forsvaret, fiske, på bilverksted eller på oljerigg. I artikkelen «En av gutta: Kvinner og klær i mannsdominerte arbeiderklasseyrker» skriver de om betydningen kjønn og klær har for kvinner som jobber innen disse yrkene, og hvordan de forholder seg til ulike forestillinger om kjønn. De finner at kvinnene ønsker å være en del av gutta, og at arbeidsklærne inngår som et viktig verktøy i dette. Kvinnene var bevisste på at de skilte seg ut, og at alle kunne se at de var kvinner uansett, og at det derfor var viktig for dem å nedtone femininiteten sin gjennom arbeidsklærne. Et interessant funn var imidlertid at det kvinnene sa, og hva de faktisk gjorde, ikke nødvendigvis stemte overens. Kvinnene som uttrykte at de ikke ønsket å stikke seg ut gikk likevel med smykker, personlige t-skjorter, hadde langt hår og brukte sminke (Neumann et al., 2012, s.245). Neumann mfl. argumenterer for at tendensen til å underkommunisere kjønnsulikheter er en nødvendig ressurs for å bli inkludert i det mannsdominerte fellesskapet (Neumann et al., 2012, s.246). Det er interessant hvordan kvinnene balanserer på en linje mellom femininitet og maskulinitet, og at de må være bevisste på kjønnsuttrykk for å ikke bli misforstått. Kvinnene i studien forklarte at dersom de var for feminine kunne de risikere å få dårlig rykte, men dersom de var for maskuline kunne de risikere å få rykte som lesbiske (Neumann et al., 2012, s.248). Studien tydeliggjør hvordan heteronormativitet i stor grad er gjeldene innen mannsdominerte arbeiderklasseyrker, og hvor kompleks det å «gjøre kjønn» faktisk er.

I artikkelen «Kvinner til sjøs: seksuell uorden og disiplinering» skriver Agnes Bolsø, Lise Langåker og Wencke Mühleisen (2017) om hvordan kvinner og menn i maritim sektor praktiserer kjønn og seksualitet, og hvordan disse aspektene legger føringer for makt og hierarki på arbeidsplassen. De retter fokuset mot det de kaller for legitime seksuelle hverdagspraksiser, og hvordan både kvinner og menn er med på å opprettholde og reproducere disse. Forskningen deres finner at skipskulturen er seksualisert på menns premisser, med blant annet pornografiske bilder hengende i messa og seksualisert prat ombord. Bolsø mfl. viser hvordan det er en ambivalens knyttet til hvordan kvinnene forholder seg til den seksualiserte kulturen. Noen kvinner mener at den er legitim, mens andre reagerer og tar avstand. Videre avdekker de hvordan både kvinner og menn er enige i at kvinner har ansvar for å forvalte sin seksualitet slik at den ikke skaper «uorden» blant besetningen. Dette innebærer at kvinner ikke må pirre menns seksuelle lyst med upassende oppførsel, som for eksempel å gå lettkledd. Likevel er det en forventning at kvinnene skal opprettholde sin femininitet ombord. I artikkelen kommer det fram at den seksualiserte hverdagspraksisen og forståelsen for hvilken seksualisert oppførsel som er forventet, tillatt og forbudt er noe som er forstått implisitt. Det er også en forståelse for at det som skjer ombord på skipet, blir på skipet. Dersom grenser blir krysset er det altså ikke noe som snakkes høyt om, og det er fokus på å beskytte både mennenes og kvinnenes ære (Bolsø, Langåker & Mühleisen, 2017). Det er interessant og tankevekkende å se hvordan stereotype patriarkalske kjønnsforståelser er gjeldene i den mannsdominerte maritime sektoren, og hvordan kvinnene også er med på å legitimere og reproducere disse.

2.2 Kvinner i menns organisasjoner: produksjon og reproduksjon av kjønnede strukturer

I artikkelen «Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations» (1990) skriver Joan Acker om kjønn i organisasjoner, og hvordan kjønnsulikhet er bygget inn i arbeidsorganisasjoner. Hun identifiserer fem prosesser som er med på å reproducere kjønnede strukturer i organisasjoner; arbeidsdeling, kulturelle symboler, interaksjon på arbeidsplassen, individuelle identiteter og organisasjonslogikk.

Den første prosessen omhandler flere inndelinger etter kjønn: arbeidsdeling, tillat atferd, plassering i fysisk rom og maktskiller, inkludert de institusjonelle midlene som bidrar til å opprettholde skillene på arbeidsmarkedet, i familien og staten (Acker, 1990, s.146). Acker vektlegger spesielt hvordan menn er overordnet kvinner i arbeidsorganisasjoner, da de ofte

har høyere stillinger, og derav høyere makt og lønn. Dette grunner i organisasjonsstrukturer som er med på å opprettholde slike kjønnskiller.

Den andre prosessen handler om konstruksjonen av symboler og bilder som forklarer, uttrykker og forsterker, eller noen ganger motsetter seg kjønnskiller. Slike symboler har sitt utspring i språk, ideologi, populærkultur, tv og media, og kan gi uttrykk for hvordan ulike typer arbeid og stillinger er ansett som typisk maskuline eller feminine. For eksempel er det typiske bildet av en toppleder i en bedrift et bilde av suksessfull, påtvunget maskulinitet. Acker refererer til Cockburn (1983, 1985) og hennes studier hvor de mannlige arbeiderne koblet deres maskulinitet til deres teknologiske ferdigheter. Det at kvinner også kan besitte slike ferdigheter kan dermed virke som en trussel mot deres maskulinitet (Acker, 1990, s.146).

Den tredje prosessen som bidrar til å produsere og reprodusere kjønnede sosiale strukturer handler om interaksjonen mellom kjønnene. Dette inkluderer interaksjon mellom menn og kvinner, menn og menn, kvinner og kvinner, samt de mønstrene som bidrar til å skape dominans og underkastelse. Acker vektlegger betydning av hvem som snakker med hvem, hvem som tar ordet og bestemmer tema for diskusjoner, samt hvem som avbryter andre i samtaler, og hvordan disse interaksjonene gjenspeiler og opprettholder kjønnsforskjeller på arbeidsplasser (Acker, 1990, s.147).

Acker argumenterer videre for at disse prosessen bidrar til å påvirke den enkeltes individuelle identitet. Den fjerde prosessen handler altså om hvordan de kjønnede strukturene påvirker individers bevissthet rundt for eksempel valg av passende yrke, språkbruk, klær og den generelle presentasjonen av selvet som et kjønnnet medlem av en organisasjon (Acker, 1990, s.147).

Den femte og siste prosessen handler om organisasjonslogikk, og er den prosessen Acker legger mest vekt på i artikkelen. Organisasjonslogikk som konsept retter fokus mot hvordan hierarkistrukturer legitimeres i organisasjoner, og kommer til uttrykk gjennom materielle former. Acker tar opp arbeidsregler, arbeidskontrakter, retningslinjer for ledelse og andre skriftlige verktøy ved ledelse av store organisasjoner, og hvordan disse fremmer kjønnnet organisasjonslogikk. Denne logikken oppleves som noe naturlig og selvsagt, og bidrar på den måten til opprettholdelse av kjønnede strukturer i organisasjoner. Både jobber og organisasjonshierarkier oppleves som abstrakte, ukjønnede kategorier, men Acker

argumentere imidlertid for at disse alltid er kjønnete til tross for at organisasjonslogikk framstiller det som noe kjønnsnøytralt (Acker, 1990, s.147-149).

Rosabeth Kanter har skrevet boken «Men and Women of the Corporation» ([1977] 1993), hvor hun anvender begrepet «tokens» for å betegne hvordan kvinner først og fremst blir sett for sitt kjønn, og ikke sine ferdigheter. Tokens blir behandlet som representant for sin kategori, som symboler, snarere enn som individer (Kanter, [1977] 1993, s.208). Kanter argumenterer for at tokens blir møtt med tre hovedutfordringer som hun omtaler som synlighet, kontrast og assimilering. Synlighet handler om at tokens alltid får oppmerksomhet rettet mot seg, enten de vil eller ikke. Tokens har høyere synlighet i en gruppe fordi de skiller seg ut. Kontrast omhandler polarisering og overdrivelse av forskjeller mellom tokens og majoriteten. I uniforme grupper blir gjerne gruppekulturen og medlemmenes fremtoning tatt for gitt, men tilstedeværelsen av tokens kan skape en form for selvbevissthet blant majoriteten som fører til at de legger merke til hvordan tokens skiller seg fra gruppen. Assimilering involverer bruken av stereotyper, hvor tokens oftere blir møtt med stereotype forestillinger enn individer som tilhører en større gruppe. Det er derfor enklere for tokens å innta en identitet som samsvarer med disse stereotypene for å passe inn. Kanter fremhever at det er ironisk hvordan tokens dermed er både høyt synlige som personer som skiller seg ut, samtidig som de ikke er tillatt sin egen individualitet med ikke-stereotypiske egenskaper (Kanter, [1977] 1993, s.210-211). I min oppgave blir det relevant å anvende Kanters forståelse som verktøy for å analysere hvordan jentene oppfører seg som del av et fellesskap, og hvordan de opplever sin egen rolle som minoritet. Blir jentene en del av guttefellesskapet eller utpeker de seg som «tokens»?

Elin Kvande og Bente Rasmussen bygger på Kanters arbeid og hennes begrep «tokens». I boken «Nye kvinneliv – Kvinner i menns organisasjoner» (1992) skriver Kvande og Rasmussen om kvinnelige sivilingeniørers inntog i det norske arbeidslivet, og hvordan kvinner som kjønnsminoritet opplever sin hverdag. De tydeliggjør hvordan hierarkiske strukturer motvirker kvinnene og hindrer dem i å ha de samme mulighetsrommene som sine mannlige kolleger. Særlig interessant for min oppgave er det Kvande og Rasmussen skriver om kvinners opplevelse av synlighet og tilhørighet i arbeidsfellesskapet. De skriver om hvordan kvinner som kommer inn i mannsdominerte organisasjoner automatisk blir svært synlige fordi de skiller seg fra majoriteten. Kvinner blir derfor synlige for sitt kjønn på en helt annen måte enn det menn blir, og får derfor også tildelt kjønnsstereotypiske egenskaper (Kvande & Rasmussen, 1992, s.163). Dette omtaler forfatterne som kjønnsobjektivering

som innebærer en ordningsprosess der kvinner blir satt i en typisk kvinnerolle og blir ansett som en mindre seriøs fagperson (Kvande & Rasmussen, 1992, s.128). For å bli akseptert som kvinnelig sivilingeniør må imidlertid kvinnene bryte ned disse stereotypiske forestillingene som hindrer dem i å bli godtatt som seriøse og vellykkede sivilingeniører på lik linje som menn. De benytter seg derfor av det Kvande og Rasmussen omtaler som kjønnsnøytraliserende strategier. Dette innebærer at de legger vekt på at de er «en av gutta», og ser kjønnsstilhørighet som irrelevant. For å fremheve dette underspiller kvinnene sine kvinnelige verdier og markerer aktivt hvordan de skiller seg fra andre og mer tradisjonelle kvinner (Kvande & Rasmussen, 1992, s.175).

Cecilie Thun (2018) undersøker den akademiske kulturen innen realfag med utgangspunkt i et kjønnsperspektiv. Hun diskuterer kvinners egne opplevelser og erfaringer med å skape karriere innenfor academia, og ser disse fortellingene i lys av blant annet Kanter og Ackers forståelse av kjønn i organisasjoner. Thun finner at mange av kvinnene som deltok i studien er «bærere» av sitt kjønn, og ofte blir spurt om delta på ulike tilstelninger fordi de er kvinner. Kvinnene opplever at de ikke alltid blir anerkjent for sine ferdigheter, men snarere blir satt til å delta på bestemte arrangementer som et såkalt «kvinnealibi». De føler at de blir vist fram slik at instituttet ser bedre ut utenfra. Thun forklarer at det å fremstå som kvinnealibi er en paradoksal kategori fordi det på den ene siden er et uttrykk for å øke kjønnsbalansen, mens det på andre siden «merker» kvinnelige forskere fordi det fokuseres på kjønn, og ikke på kompetanse. I likhet med Kanter og Acker vektlegger også Thun hvordan kvinnene opplever det som en byrde å måtte bevise at man er faglig god (Thun, 2018, s.126-127). Videre avdekker hun maktforskjeller når det kommer til kvinner og menns fagområder, og hvordan ulike fagfelt anses som enten «myke» eller «harde». Kvinner som befinner seg innenfor såkalte «myke» fagfelt blir ikke anerkjent på samme måte som menn som befinner seg i «harde» fagfelt, og deres kompetanse kan bli sett ned på (Thun, 2018, s.127-128). Et annet sentralt funn er ambivalensen knyttet til akademisk selvtilit. Noen av kvinnene opplever det som problematisk at det blir tatt for gitt at de ikke har den samme akademiske selvtiliten som sine mannlige kollegaer, mens andre mener at de faktisk har lavere akademisk selvtilit. Mangelen på akademisk selvtilit kan føre til at kvinnenes akademiske kompetanse blir satt i tvil, og at det på den måten blir en selvoppfyllende profeti (Thun, 2018, s.130). I tillegg avdekker Thun hvordan kvinnene benytter seg av ulike strategier for å håndtere forskjellsbehandling og kjønnsdiskriminering. Studien viser hvordan kvinnene stort sett

benytter seg av individuelle strategier og påtar seg ansvar for å håndtere slitsomme situasjoner.

2.3 Typologi om mindretallsatferd

Robert K. Merton ([1938] 1985) har utviklet en typologi for å forstå avvikerens atferd i lys av de sosiale systemer som de er en del av. Han argumenterer for fem mulige tilpasningsstrategier som individer kan benytte seg av for å tilpasse seg og blir akseptert av fellesskapet; konformitet, innovasjon, ritualisme, flukt og opprør (Merton, [1938] 1985, s.5). Merton ser denne typologien i lys av kulturelle mål og institusjonelle normer, og mener at disse to elementene påvirker og regulerer individers atferd innad i institusjoner (Merton, [1938] 1985, s.1-2). Når jeg benytter meg av Mertons teori i denne oppgaven vil jeg imidlertid ikke benytte meg av begrepet *avviker* for å betegne jentene i studien. I likhet med Kvande og Rasmussen (1992) finner jeg begrepet problematisk i denne sammenhengen fordi det forutsetter at menn og det maskuline er normen, og dermed en forståelse for at det nødvendigvis er avvikeren så må endre seg for å passe inn. Jeg anvender derfor en forståelse for en *mindretallsatferd* i en situasjon der majoriteten har lagt premissene (Kvande & Rasmussen, 1992, s.180).

Tabell 1: Typologi om mindretallsatferd (Merton, [1938] 1985, s.5).

Tilpasningsformer	Mål	Midler
Konformitet	+	+
Innovasjon	+	-
Ritualisme	-	+
Flukt	-	-
Opprør	+ -	+ -

I tabellen står (+) for akseptering, (-) står for avskaffelse og (+-) betyr forkastelse eller tilbaketrekning og erstatning med nye mål og standarder. I analysen vil jeg benytte meg av typologien som et verktøy for å forstå jentenes tilpasningsstrategier i den guttedominerte skolehverdagen, samt det mannsdominerte arbeidslivet de har fått en smakebit av gjennom utplassering og praksisperioder.

2.4 Konkretisering av problemstilling

Den overordnede problemstillingen som er presentert innledningsvis er forholdsvis vid, og jeg har derfor utformet tre underordnede forskningsspørsmål basert på teorien og min egen empiri. Disse vil bli benyttet for å strukturere analysen. Forskningsspørsmålene jeg skal svare på er følgende:

- *Hvorfor har jentene valgt mannsdominerte yrkesfag, og hvilke reaksjoner har de blitt møtt med?*
- *Hvilke utfordringer møter jentene på i sin hverdag på skolen og i praksis?*
- *Hvilke tilpasningsstrategier benytter jentene seg av for å passe inn?*

2.5 Avrunding teori og tidligere forskning

I dette kapitlet har jeg presentert oppgavens teoretiske rammeverk som består av West og Zimmerman (1987) og deres konstruktivistiske forståelse av kjønn, Acker (1990) sin teori om kjønnete prosesser i organisasjoner og Mertons ([1938] 1985) typologi om mindretallsatferd og tilpasningsstrategier. I tillegg har jeg presentert tidligere forskning som belyser teoriene og setter de i kontekst. Samlet sett kan det teoretiske rammeverket bidra til forståelse for kompleksiteten av kjønn, og hvordan det er innlemmet i ulike kulturer, strukturer og organisasjoner. Videre skriver jeg om mitt metodiske utgangspunkt, og de valg og betraktninger jeg har gjort meg i forbindelse med dette.

3.0 Metode

I denne delen av oppgaven redegjør jeg for valg av metode og min framgangsmåte i arbeidet med masteroppgaven. Jeg gjør først rede for min vitenskapsteoretiske posisjonering før jeg deretter skriver om valg av dybde-, par- og fokusgruppeintervju som datagenereringsmetode. Videre beskriver jeg utforming av intervjuguiden, før jeg deretter skriver om rekruttering og gir en oversikt over utvalget av intervjudeltakerne. Videre følger en skildring av selve gjennomføringen av intervjuene, og hvordan jeg erfarte fruktbarheten ved par- og gruppeintervjuene. Utover dette skriver jeg kort om de forskningsetiske hensynene som er tatt og hvordan dataene er behandlet. Her diskuteres transkribering, koding og kategorisering samt min abduktive tilnærming til feltet. Avslutningsvis i kapittelet skriver jeg om datamaterialets gyldighet, pålitelighet og generaliserbarhet.

3.1 Vitenskapsteoretisk posisjonering

Denne oppgaven tar utgangspunkt i et konstruktivistisk paradigme. Sohlberg og Sohlberg (2014) nevner kjønnsforskning som eksempel på forskning som ofte befinner seg innenfor en konstruktivistisk tilnærming. Dette grunner i at maskulinitet og femininitet blir konstruert sosialt og fungerer som et fundament for organisering av samfunnet (Sohlberg & Sohlberg, 2014, s.310). Mer spesifikt befinner jeg meg innenfor sosialkonstruktivismen som vektlegger at individer søker en forståelse av verden rundt seg og danner seg subjektive meninger rundt sine egne erfaringer. Disse meningene er varierte og danner utgangspunktet for forskerens søken etter individers forståelse. Et viktig poeng er imidlertid at selv om disse meningene er subjektive, formes de av sosial interaksjon og historiske faktorer (Creswell & Creswell, 2014, s.8). Innenfor sosialkonstruktivisme er det derfor sentralt at ulike mennesker kan ha totalt ulike oppfatninger av samme fenomen (Tjora, 2018, s.24), og det er dermed viktig at man som forsker søker en forståelse for den sosiale og historiske konteksten hvor disse meningene blir skapt. Jeg ønsker å få innblikk i elevenes erfaringer og opplevelser knyttet til det å være en minoritet av sitt kjønn. Derfor undersøker jeg hvordan en vanlig skolehverdag er for dem, og om de oppfører seg på en bestemt måte for å passe inn i fellesskapet. Formålet er derfor å gå dypere og få en forståelse for elevenes subjektive opplevelser.

3.2 Valg av design

På bakgrunn av mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt ble det naturlig for meg å benytte meg av kvalitativ metode. Ettersom jeg ønsket å få innsikt i jentenes egen skolehverdag som kjønnsminoritet anså jeg intervju som en gunstig metode. Intervju kan være fruktbar da det gir innsikt i informantenes opplevelser, erfaringer, holdninger og tro. På den måten kan man

tilegne seg kunnskap om den «gruppen» med mennesker som informantene tilhører (Hammersley, 2017, s.173).

I utgangspunktet hadde jeg bestemt meg for å gjennomføre dybdeintervjuer, da jeg hadde kjennskap til denne metoden fra arbeidet med bacheloroppgaven. Målet med dybdeintervjuer er å få en dyp innsikt i informantenes egne refleksjoner rundt erfaringer og meninger knyttet til noen spesifikke temaer som forskeren har bestemt på forhånd, og for å oppnå dette må man skape rom for en åpen samtale preget av en avslappet stemning og romslig tidsramme (Tjora, 2017, s.113). Planen om å utelukkende gjennomføre dybdeintervjuer ble imidlertid endret da sju av informantene ikke følte seg bekvemme med å intervjues alene. Jeg gjennomførte kun ett dybdeintervju, to parintervjuer og ett fokusgruppeintervju. I fokusgruppeintervjuer samler man flere informanter til en felles samtale hvor det diskuteres ett eller flere temaer (Frey & Fontana, 1993, s.30). På den måten kan deltakerne spille på hverandre, noe som kan skape en trygg atmosfære hvor det føles greit å dele mye av seg selv. I tillegg er fokusgrupper fruktbare fordi de kan gi innsikt i de sosiale relasjonene mellom intervjudeltakerne og gi informasjon om det sosiale fellesskapet de er en del av (Frey & Fontana, 1993, s.32). Disse fordelene ved par- og fokusgruppeintervju kommer tydelig fram i oppgavens analysedel, hvor jeg flere steder har hele utdrag fra intervjusamtalene istedenfor kun enkeltstående sitater. Årsaken til dette er fordi interaksjonen mellom jentene i seg selv inneholder mye nyttig informasjon. Fokusgrupper er i tillegg en effektiv datainnsamlingsmetode ettersom man innhenter data fra flere informanter samtidig. Jeg vil senere i kapittelet reflektere rundt selve intervjuprosessen og min rolle som moderator i par- og fokusgruppeintervjuene.

3.3 Utforming av intervjuguiden

Før jeg startet med selve intervjuprosessen utformet jeg en intervjuguide som favner det jeg ønsket å få svar på (se vedlegg 2). Intervjuguiden ble utformet relativt tidlig i prosessen slik at det bli tid til å teste den tilstrekkelig. Ved å teste guiden min på venner fant jeg ut hvilke spørsmål som fungerte godt og hvilke som behøvde omformulering eller videre oppfølgingsspørsmål. Testingen ga også en pekepinn på omtrent hvor lange intervjuene kom til å være, og jeg fikk trening i å lære meg spørsmålene utenat.

Intervjuguiden består av fem overordnede temaer i tillegg til et sett med åpningsspørsmål. Den første delen favner spørsmål som handler om valg av yrkesfag. Her var det ønskelig at informantene kunne reflektere rundt hvorfor de har valgt som de har gjort, og hvordan dette valget har blitt oppfattet av andre rundt dem. Den andre delen av guiden handler om skolehverdagen; hvordan jentene opplever klassemiljøet, hvordan det er å være en

kjønnsminoritet og hvorvidt de har opplevd forskjellsbehandling som følge av dette. Videre har jeg formulert noen spørsmål om praksis og hvordan jentene har opplevd sine praksisperioder, hvordan er vanlig dag i praksis utspiller seg og hvordan de opplever arbeidsmiljøet. Deretter kommer temaet som handler om trivsel og ivaretagelse, hvor jeg forsøker å finne svar på hva som er viktig for at jentene skal trives i sin skolehverdag. Hvilke tiltak som er iverksatt, og hvorvidt det kan være behov for nye tiltak for å forbedre trivselen ytterligere. I den femte og avsluttende delen er det spørsmål knyttet til elevenes framtid på yrkesfag og hvilke tiltak de anser som gunstige for å øke rekrutteringen til mannsdominerte yrkesfag. Denne delen virker som en naturlig avslutning på intervjuguiden da den tar for seg veien videre.

En utfordring ved utforming av intervjuguiden var å ikke la forventninger og forutinntatthet påvirke selve utformingen av spørsmålene (Tjora, 2017, s.236). Dette var vanskelig for meg ettersom jeg skrev om et lignende tema på bacheloroppgaven og hadde funnene som ble gjort der i bakhodet. I tillegg hadde jeg gjort et relativt grundig litteratursøk tidligere i prosessen, og hadde derfor et innblikk i hva lignende studier har funnet. Det ble derfor viktig at spørsmålene ikke ble formulert på bakgrunn av det jeg har lest om jenter som velger utradisjonelt tidligere, men heller la denne kunnskapen danne grunnlaget for en fri samtale grunnet på en interesse i deres egne fortellinger.

3.4 Rekruttering av deltakere

Mine kontaktpersoner i Trøndelag Fylkeskommune var til god hjelp da det kom til rekruttering av informanter. De ga meg navn på en lærer ved en videregående skole i Trøndelag som jeg kunne kontakte, slik at hun kunne hjelpe meg med rekrutteringsprosessen videre. Jeg sendte informasjonsskriv til henne på e-post, hvor hun videreformidlet denne informasjonen til sine elever ved de mannsdominerte yrkesfagene. Hun hjalp meg med rekruttering av åtte jenter fra skolen og tok ansvar for å innhente underskrifter på informasjonsskrivet. Jeg fikk derfor svært god hjelp med rekrutteringen, og hadde ikke direkte kontakt med jentene før selve intervjudagen.

3.5 Utvalg

Jeg hadde et ønske om å få innsikt i jenter sine egne erfaringer med å gjennomføre en utradisjonell yrkesfaglig linje på videregående skole. I utgangspunktet hadde jeg bestemt meg for å utelukkende intervjuere jenter på Teknologi- og industrifag, men dette endret seg og jeg bestemte meg for å intervjuere jenter fra mannsdominerte yrkesfag generelt. Mine utvalgskriterier var for det første at alle måtte være jenter som gikk enten første- eller

andreåret på videregående, og for det andre at de måtte være i mindretall av sitt kjønn på den yrkesfaglige linjen de går på. Det tredje kriteriet var at jentene er elever ved en videregående skole i Trøndelag, ettersom denne oppgaven skrives i samarbeid med Trøndelag Fylkeskommune. På bakgrunn av dette kan det sies at jeg benytter meg av et strategisk utvalg som innebærer at intervjudeltakerne kan bidra med unik kunnskap og innsikt i forskningstemaet, i tillegg til at de kan uttale seg om dette på en reflektert måte (Tjora, 2017, s.130). Jeg hadde ikke satt en aldersbegrensning da jeg ikke anser dette som relevant for det jeg ønsker å undersøke i denne oppgaven. Alle jentene er imidlertid unge, og befinner seg mellom 15 og 17 år. Utvalget består av totalt åtte informanter. I det følgende kommer en presentasjon av deltakerne som samtlige er presentert under fiktive navn:

Tabell 2: Deltakeroversikt

Fokusgruppe (VG1)	Dybdeintervju (VG2)	Parintervju 1 (VG2)	Parintervju 2 (VG2)
Lene Marie Ida	Karoline	Ingrid Elise	Marte Sunniva

Da intervjudagen var over og utvalget bestod av åtte deltakere, tok jeg en vurdering på om jeg hadde behov for å intervju flere. Det er i denne sammenhengen vanlig å vurdere datamaterialets metning, som handler om hvorvidt det oppstår nye momenter i hvert nye intervju (Tjora, 2017, s.143). Ettersom jeg intervjuet en relativt homogen gruppe, da de alle er jenter som går på samme skole, opplevde jeg at det var flere likhetstrekk mellom intervjuene. Selv om det var stor spredning i enkelte av elevenes meninger og verdier var det flere historier som lignet på hverandre. Da jeg begynte å transkribere datamaterialet mitt innså jeg derfor at det ikke var behov for å rekruttere nye deltakere, ettersom jeg allerede hadde mye rikt materiale. Som Skilbrei (2019) argumenterer for er det viktig at kvalitative forskere forstår at forskningen ikke automatisk blir bedre desto mer datamateriale en har. Styrken med kvalitativ metode er derimot at man forsker på få enheter, og undersøker disse grundig (Skilbrei, 2019, s.169). Jeg hevder imidlertid ikke at jeg opplevde metning i datamaterialet mitt etter intervjuer med åtte deltakere, men jeg la merke til enkelte tema som gikk igjen i samtlige av intervjuene. Det må også nevnes at dersom jeg hadde hatt et større utvalg og

intervjuet jenter fra ulike skoler, kunne dette gitt andre funn enn det jeg har gjort i denne studien. Jeg anser likevel utvalget som godt nok med hensyn til rammene for denne masteroppgaven, og sitter igjen med rike data.

3.6 Gjennomføring av intervjuene

Datainnsamlingen ble gjennomført på én dag, i starten av desember 2021. Som nevnt ble det gjennomført totalt fire intervjuer, hvor det var ett dybdeintervju, ett fokusgruppeintervju og to parintervju. I fokusgruppeintervjuet var det tre informanter, og i parintervjuene var det to informanter. Alle intervjuene ble gjennomført på et grupperom på en videregående skole i Trøndelag. Etersom vi satt på et grupperom var samtalene preget av lite støy og forstyrrelser utenfra, og det ble mulighet for å skape en trygg og avslappet situasjon. Før jeg startet intervjuene informerte jeg informantene om formålet med prosjektet, samt om deres rettigheter som deltakere. I tillegg spurte jeg informantene om jeg kunne benytte meg av diktafon for å ta opp samtalen, noe jeg fikk tillatelse til av samtlige. Bruken av diktafon gjorde min rolle som intervjuer enklere ettersom jeg fikk mulighet til å vie min fulle oppmerksomhet til samtalen og ikke behøvde å skrive notater. Dette ble spesielt viktig da jeg gjennomførte alle intervjuene samme dag. Det var en krevende dag med mange inntrykk, men det var viktig for meg at jentene opplevde meg som tilstedeværende og engasjert gjennom hele dagen. Hvert av intervjuene varte i omtrent 40-60 minutter.

Jeg opplevde stor variasjon i hvor villig jentene var i å dele sine erfaringer, og hvor reflektert de var i svarene sine. Min rolle som moderator var derfor mer fremtredende i enkelte av intervjuene hvor det var behov for at jeg stilte flere spørsmål og styrte samtalen i større grad for å innhente informasjon. En moderators rolle er å stille spørsmål for å etablere diskusjoner, sørge for at alle intervjudeltakerne får snakke, og følge opp de ulike temaene som oppstår spontant i intervjusituasjonen, samt holde samtalen sentrert rundt de forutbestemte temaene (Frey & Fontana, 1993, s.30). Min erfaring er at enkelte av deltakerne var mer snakkesalige enn andre, og særlig i ett av intervjuene skapte dette noen utfordringer da det førte til at de andre trakk seg tilbake og sa seg enig i mye av det den ene deltakeren sa. Jeg opplevde det derfor som vanskelig å la alle deltakerne komme til orde, og sitter igjen med følelsen av at disse jentene muligens hadde delt mer av sine erfaringer dersom de hadde vært alene i et dybdeintervju. I de to parintervjuene var imidlertid opplevelsen annerledes. Der opplevde jeg sammensetningen av personer som god, og intervjusituasjonen var i større grad preget av diskusjon og fri samtale framfor at jeg måtte stille samme spørsmål til hver og en av deltakerne. I disse intervjuene var det derimot en utfordring at samtalene fløt av sted og

innimellom gikk utenfor spørsmålene som ble stilt. I visse tilfeller ble det derfor nødvendig at jeg styrte samtalen tilbake til det opprinnelige temaet. På den positive siden opplevde jeg også at de samtalene som gikk utenfor spørsmålene kunne være svært interessante og avdekke aspekter som ellers ikke ville blitt oppdaget i for eksempel et dybdeintervju. Ifølge Silverman (2001) er det viktig å følge opp og dra fordel av slike data som oppstår naturlig (Silverman, 2001, s.286), og dette er noe jeg har forsøkt å være bevisst på gjennom intervjuene ved å stille mange oppfølgingsspørsmål.

Min erfaring fra datainnsamlingsprosessen er at bruken av fokusgrupper kan slå begge veier; det kan være en svært fruktbar innsamlingsmetode dersom sammensetningen av deltakere er god, men fruktbarheten kan bli svekket dersom én eller flere deltakere overkjører de andre. Jeg tror at enkelte av deltakerne mine ville delt mer informasjon dersom de var alene, da det virket som de ble påvirket av resten av fokusgruppen. Alt i alt opplever jeg likevel at jeg sitter igjen med et fruktbart datamateriale som favner mange interessante tema.

3.7 Forskningsetiske retningslinjer og betraktninger

Før gjennomføring av intervjuene ble underskrifter på informasjonsskriv innhentet (se vedlegg 1). Et informert samtykke er svært viktig for å sikre at informantene er klar over prosjektets overordnede mål, hovedtrekkene i prosjektplanen og mulige fordeler og ulemper med å delta (Kvale, 1997, s.67). Min kontaktperson på skolen informerte jentene muntlig om studien min før hun deretter skrev ut informasjonsskrivet slik at jeg fikk skriftlig samtykke fra informantene. På selve intervjudagen spurte jeg imidlertid informantene om de hadde lest informasjonsskrivet og var klar over formålet med prosjektet samt sine rettigheter som deltakere. Det viste seg at samtlige av informantene hadde signert skrevet uten å vite hva det innebar. Derfor var det gunstig å gi ekstra informasjon i forkant av hvert av intervjuene for å sikre et informert samtykke. I tillegg er prosjektet meldt inn og godkjent av norsk senter for forskningsdata (NSD, se vedlegg 3).

Bevissthet rundt jentenes konfidensialitet har også vært et viktig etisk hensyn. Det innebærer at man ikke offentliggjør personlige data som kan avsløre informantenes identitet (Kvale, 1997, s.68). Derfor har alle jentene blitt anonymisert under pseudonymer, og informasjon om skolen hvor informantene er elever er utelatt. Utover dette har jeg også gjort meg noen betraktninger med tanke på at alle jentene er rekruttert fra samme skole, og dermed vet om hverandre. Etersom dette er tilfelle, har jeg bevisst unnlatt å skrive hvilke linjer jentene går på. Hvis denne informasjonen hadde vært inkludert ville jentene hatt mulighet til å identifisere hvem som har sagt hva i oppgavens analysedel. Med tanke på den informasjonen som er delt,

og at enkelte fortellinger kan anses som noe sensitive, er det viktig at informantene ikke skal kunne identifiseres av hverandre. Jeg opplever at det er relativt stor spredning i informantenes opplevelser knyttet til det å være i kjønnsmessig mindretall, og enkelte ser flere problemer med denne tilværelsen enn andre. Det kan derfor tenkes at enkelte vil være uenige i andre sine utsagn. Nettopp derfor er fokuset på anonymisering svært viktig.

En annen betraktning jeg har gjort meg er at noen av intervjuene ble preget av at jeg måtte grave etter informasjon. Enkelte av informantene var ikke så snakkesalige, men nevnte likevel interessante aspekter som krevde oppfølgingsspørsmål. Jeg måtte imidlertid stille mange oppfølgingsspørsmål for å få svar på det jeg anså som interessant, og det kan derfor stilles spørsmål ved om noen av jentene har delt mer enn det de selv var komfortabel med i utgangspunktet.

3.8 Databehandling

3.8.1 Transkribering

Gjennom transkribering har jeg omformet datamaterialet mitt fra tale til tekst, og disse transkripsjonene utgjør utgangspunktet for videre tolkning og analyse. Slik Kvale (1997) påpeker er imidlertid ikke transkripsjoner bare enkle å forholde seg til. Det er viktig å huske på at transkripsjoner er kunstige konstruksjoner av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form, og derfor ikke må betraktes som det ufeilbarlige og solide materialet i en intervjustudie (Kvale, 1997, s.102). For å sikre et mest mulig rikt materiale har jeg derfor utført fullstendige transkripsjoner. Dette innebærer å inkludere for eksempel små pauser, nøling, latter og kremting. Ved å transkribere på denne måten er det enklere å fange opp hvordan stemningen var under intervjuene, noe som kan utgjøre en stor forskjell når man skal tolke transkripsjonene sine senere (Tjora, 2017, s.174-175). Jeg bestemte meg for å normalisere transkripsjonene, altså skrive intervjuene ut på bokmål. Dette for å sikre jentenes anonymitet og skape bedre flyt i analysen.

Jeg startet også å transkribere relativt raskt etter selve intervjugjennomføringen, slik at jeg hadde intervjuene friskt i minne. Transkriberingen tok imidlertid mye lengre tid enn forventet da det var vanskelig å fange opp all informasjonen fra fokusgruppeintervjuene. De intervjuene som fløt av sted og som opplevdes som en svært naturlig samtale var også de det var mest utfordrende å transkribere. Disse samtalene var preget av at avbrytelser, diskusjoner, latter og mange små pauser. Dette var tidkrevende å skrive ned, men til slutt satt jeg igjen med et rikt og detaljert materiale.

3.8.2 Koding og kategorisering

For å skape oversikt over datamaterialet mitt benyttet jeg meg av empirinær koding. Det innebærer at man benytter begreper som allerede finnes i datamaterialet, slik at man skaper koder som ligger tett på hva intervjudeltakerne har sagt (Tjora, 2017, s.197). Jeg startet med å skrive ut transkripsjonene slik at jeg hadde de i papirformat, før jeg deretter brukte markeringstusjer i ulike farger til å markere setninger jeg anså som interessante. Jeg skrev tilhørende koder i margen og skilte de ulike kodene fra hverandre ved bruk av ulike farger på tusjene. Eksempler på empirinære koder fra materialet mitt er «jeg var skolelei», «godt klassemiljø», «forskjell på gutter og jenter», og «griseprat». Felles for disse er at de er basert på data og ikke teori. Etter kodeprosessen satt jeg igjen med et betydelig antall koder, og det var derfor behov for å gruppere disse kodene og plassere de i ulike kategorier for å få oversikt over hovedfunnene. Jeg stilte meg derfor spørsmål om hvilke koder som hadde noe til felles, slik at de kunne slås sammen under en kategori. Eksempler på kategorier er «valg av yrkesfag», «strukturelle utfordringer», «forskjellsbehandling og diskriminering», «jentekunnskap og guttekunnskap». I denne prosessen snevret jeg inn materialet betraktelig og fikk inntrykk av hva som var de mest sentrale funnene i materialet.

3.8.3 Teoriens rolle i forskningsarbeidet

Arbeidet med denne masteroppgaven preges av en abduktiv tilnærming til forskningsfeltet. Det innebærer at man tar utgangspunkt i empirien, men lar teorier og perspektiver spille inn i forkant eller i løpet av forskningsprosessen (Tjora, 2017, s.33). Tavory og Timmermans (2012) forklarer den abduktive tilnærmingen på følgende måte: «[...] we show that if we wish to foster theory construction we must be neither theoretical atheists nor avowed monotheists, but informed theoretical agnostics.» (Tavory & Timmermans, 2012, s.169).

Jeg har altså forsøkt å være en teoretisk agnostiker i min tilnærming til forskningstemaet. Som nevnt startet jeg med litteratursøk tidlig i arbeidet med masteroppgaven, og dannet meg dermed en oversikt over forskningsfeltet, samt hvilke teorier og perspektiver som har blitt anvendt i lignende forskningsprosjekter tidligere. Jeg mener det er urealistisk at man som forsker skal gå inn i forskning med totalt blanke ark, og jeg har derfor ikke ansett det som problematisk at jeg har hatt relativt god kjennskap til tidligere forskning og teori før jeg startet datainnsamlingen. Jeg har snarere forsøkt å la denne forkunnskapen og de forventingene jeg satt med, danne grunnlaget for åpne samtaler basert på min sosiologiske nysgjerrighet. Hovedgrunnlaget for denne oppgaven er imidlertid empirien, men for å skape en god

masteroppgave har datamaterialet blitt formet og sett i lys av sosiologisk teori. Kort forklart har jeg altså hoppet frem og tilbake mellom empiri og teori, og latt disse påvirke hverandre.

En sentral del av å ha en abduktiv tilnærming til forskningsfeltet er å være åpen for overraskende funn i datamaterialet (Tavory & Timmermans, 2012, s.170). I mitt tilfelle ble jeg overrasket over hvor sterkt jentene fraskriver kjønn betydning, og hvordan de vektlegger at deres kjønn ikke legger føringer for deres hverdag i mannsdominerte yrkesfag. Samtidig som de uttrykker dette forteller de imidlertid om en rekke oppsiktsvekkende historier som tydeliggjør kjønnsdiskriminering, seksualisering og flere andre utfordringer som følge av at de er jenter i et mannsdominert fellesskap. Til tross for at jentene ikke vektlegger betydningen av kjønn i sin skolehverdag, anvender jeg ulike typer kjønnsteori i denne oppgaven. Hensikten med det er å belyse at de utfordringene som jentene møter på ikke handler om noen få enkelthendelser og individuelle erfaringer – det handler om at kjønn er gjennomsyret i alt som omgir oss. Kjønn kommer til uttrykk gjennom symboler, verdier, interaksjoner og kulturer, og påvirker individer enten de er bevisst denne påvirkningen eller ikke. Ved å anvende kjønnsteori ønsker jeg også å løfte fram mye av det som forblir usagt – altså den tause informasjonen i jentenes fortellinger.

3.9 Datamaterialets kvalitet

3.9.1 Gyldighet og pålitelighet

For å diskutere studiens kvalitet må man vurdere studiens gyldighet (også kalt validitet). Gyldighet handler om hvorvidt det er en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og funn, og de spørsmålene man forsøker å finne svar på (Tjora, 2017, s.232). Forklart på en annen måte handler det om hvorvidt en metode undersøker det den er ment å undersøke (Kvale, 1997, s.165). Kvale argumenterer for at man kan skille mellom kommunikativ og pragmatisk gyldighet (Kvale, 1997, s.170). I denne oppgaven benytter jeg meg aktivt av teori og tidligere forskning på feltet, noe som kan øke den kommunikative gyldigheten. Tjora argumenterer imidlertid for at det å benytte seg av tidligere forskning for å få bekreftet sine egne funn kan føre til at forskningen blir konservativ, men at dette ikke nødvendigvis er negativt da ny kunnskap nødvendigvis må utvikles i meget små skritt (Tjora, 2017, s.234). Ved å redegjøre for det teoretiske utgangspunktet for analysen kan leseren selv vurdere forskningens relevans og presisjon, noe som øker studiens gyldighet (Tjora, 2017, s.234). Jeg anser mitt teoretiske grunnlag og valg av tidligere forskning som et godt utgangspunkt for å diskutere jenters opplevelser og erfaringer med å være i kjønnsmessig mindretall på mannsdominerte yrkesfag.

Videre er det relevant å vurdere sammenhengen mellom datagenereringsmetoden og de spørsmålene man ønsker svar på. Bruken av intervju har blitt kritisert av blant annet Paul Atkinson for å være en oppbrukt og lite nyskapende metode som ansees som «the easy way out» (Atkinson, 2015, s.15). Ifølge Atkinson gir intervjuer liten eller ingen mulighet til å undersøke de mange formene for sosial organisering og handling som er essensen i menneskers hverdagsliv. De gir altså ikke mulighet til å studere aktørers hverdagsferdigheter eller spesialiserte ferdigheter knyttet til utøvelsen av en bestemt oppgave. Intervju gir informasjon i et «vakuum», frarøvet det sensoriske og materielle ved den verdslige virkeligheten (Atkinson, 2015, s.92). Etersom jeg befinner meg innenfor et konstruktivistisk paradigme belager jeg meg imidlertid på Hammersley (2017) som argumenterer for at konstruktivister ser på hvordan opplevelser av den sosiale verden, eller spesifikke trekk ved den, er konstruert i og gjennom prosesser av persepsjon, diskurs og handling (Hammersley, 2017, s.175). Mine informanters fortellinger må derfor ikke forstås som en refleksjon av den faktiske virkeligheten, men snarere en forståelse av deres subjektive tilstander i den sosiale verden. Jeg er altså opptatt av jentenes forståelse og opplevelse av deres skolehverdag, og ikke av den objektive virkeligheten.

Pålitelighet (også kalt reliabilitet), handler om en kritisk vurdering om hvorvidt prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte (Thagaard, 2009, s.198). For å vurdere oppgavens pålitelighet er det dermed relevant å vurdere min rolle som forsker i prosjektet (Tjora, 2017, s.235). Selv om nøytralitet ofte anses som et mål i forskningsprosjekter, vil det imidlertid være umulig å oppnå en fullstendig nøytralitet innenfor et fortolkende paradigme. Forskerens forkunnskaper og engasjement kan oppleves som støy dersom det påvirker funnene som framstilles i analysen, men er samtidig et svært viktig utgangspunkt for forskningen (Tjora, 2017, s.235). I mitt tilfelle skrev jeg bacheloroppgave om mannlige sykepleierstudenter, og har derfor lest mye forskning om hvordan det er å være i kjønnsmessig mindretall i en skolesammenheng. I tillegg startet jeg også prosessen med litteratursøk til masteroppgaven tidlig slik at jeg opparbeidet meg et godt kunnskapsgrunnlag før selve datainnsamlingen. På grunn av min personlige interesse og nivå av forkunnskap opplevde jeg som nevnt utformingen av intervjuguiden som noe utfordrende. Jeg ønsket ikke at min kunnskap om temaet skulle påvirke måten spørsmålene ble formulert på, slik at jeg kunne gå glipp av andre interessante aspekter. For å styrke påliteligheten ble det derfor viktig å utarbeide åpne spørsmål og ikke lede informantene i en bestemt retning. Det var derfor viktig for meg å møte jentene med et åpent sinn, og forsøkte å unngå at mine

holdninger til temaet preget intervjusituasjonen. Dette for å unngå at jentene bare ga meg svar som de trodde jeg ville høre (Thagaard, 2009, s.105).

Thagaard (2009) vektlegger betydningen av forskerens kjønn i møte med informantene. Ifølge henne kan det være fordelaktig at forsker og informant er av samme kjønn da dette gir grunnlag for en felles forståelse (Thagaard, 2009, s.106). Jeg opplevde det som fordelaktig under gjennomføring av intervjuene, at jeg og intervjudeltakerne er av samme kjønn og relativt nære i alder. Selv om jeg ikke har valgt utradisjonelt på videregående selv, så kan jeg likevel kjenne meg igjen i noen av informantenes fortellinger utelukkende fordi jeg er jente. En av informantene uttrykte at jeg var helt annerledes enn hun hadde sett for seg, ettersom hun hadde forventet at en eldre person skulle gjennomføre intervjuene. Jeg opplevde denne tilbakemeldingen som positiv, og tror det kan ha virket betryggende på jentene at vi er samme kjønn og relativt nære i alder. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om funnene hadde blitt de samme dersom det var en annen person som hadde gjennomført denne studien ettersom det er mine tolkninger av materialet som ligger til grunn for analysen, samt den seleksjonen av sitater som er valgt ut.

3.9.2 Generalisering

Det tredje og siste kriteriet for vurdering av datamaterialets kvalitet er generaliserbarhet. I kvalitative studier er det tolkninger som danner utgangspunktet for overførbarhet, og man må derfor vurdere hvorvidt de tolkningene som er gjort innenfor rammene av prosjektet, også kan være relevant i andre sammenhenger (Thagaard, 2009, s.207). Til tross for at denne studien belager seg på et svært begrenset utvalg, vil det gjennom detaljerte metodiske beskrivelser, samt nyansert sitater og grundige tolkninger være mulig å sikre en naturalistisk generalisering. Dette innebærer at leseren selv må vurdere om de funnene som er gjort kan være overførbare til egen forskning (Tjora, 2017, s.240). Det er altså mulig at funnene som er gjort i denne studien kan være gjeldene utover dette prosjektet – ikke fordi casen jeg har studert er representativ, men på bakgrunn av den logiske styrken i mine argument (Nadim, 2015, s.133).

I arbeidet med denne masteroppgaven har det vært en målsetting å utvikle et eget begrep som kan gjøre seg gjeldene for andre studier om jenter eller kvinner i mannsdominerte fagfelt. Gjennom den abduktive tilnærmingen har jeg derfor identifisert begrepet *jenteeffekten*, som omhandler både den effekten og rollen jentene innehar som minoritet i et gutte- og mannsdominert fellesskap, men også den byrden det medfører å bli plassert i en slik rolle. Jenteeffekten påvirker ikke bare individer, men har også konsekvenser på et større samfunnsnivå. På bakgrunn av dette mener jeg at begrepet jenteeffekten kan føre til en

konseptuell generalisering, som Tjora (2018) beskriver som en generalisering basert på utvikling av konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller (Tjora, 2018, s.70). Begrepet jenteeffekten vil være relevant utover dette masterprosjektet ved at det kan beskrive ulike aspekter knyttet til kjønnsroller og rolleforventninger, men også interaksjon mellom kjønnene, i alle typer fellesskap der jenter eller kvinner er i kjønnsmessig mindretall.

3.10 Avrunding metode

I dette kapitlet har jeg gitt en gjennomgang av mitt metodiske utgangspunkt i denne oppgaven. Jeg har redegjort for min konstruktivistiske tilhørighet, og hvordan dette har ført meg inn i et kvalitativt design bestående av dybde- par- og gruppeintervjuer. Deretter har jeg skrevet om utforming av intervjuguiden, rekruttering av deltakere og utvalget jeg ble sittende igjen med. Utover dette har jeg også diskutert selve gjennomføringen av intervjuene og forskningsetiske betraktninger som jeg har gjort. I tillegg har jeg skrevet om hvordan datamaterialet har blitt behandlet gjennom transkribering, koding og kategorisering, samt hvordan teorien og empirien påvirker hverandre gjennom min abduktive tilnærming. Avslutningsvis i kapitlet belyste jeg datamaterialets kvalitet ved å diskutere dets gyldighet og pålitelighet. Jeg har også vurdert oppgavens generaliserbarhet, og argumentert for både en naturalistisk og konseptuell generalisering på bakgrunn av mitt eget begrep «jenteeffekten». I neste kapittel analyserer jeg mine funn i datamaterialet i lys av teori og tidligere forskning som ble presentert i kapittel to.

4. Analyse

I denne delen av oppgaven svarer jeg på de tre forskningsspørsmålene som ble spesifisert i delkapittel 2.4;

- *Hvorfor har jentene valgt mannsdominerte yrkesfag, og hvilke reaksjoner har de blitt møtt med?*
- *Hvilke utfordringer møter jentene på i sin hverdag på skolen og i praksis?*
- *Hvilke tilpasningsstrategier benytter jentene seg av for å passe inn?*

Forskningsspørsmål 1 og 2 besvares i delkapittel 4.1 og 4.2, mens forskningsspørsmål 3 besvares underveis i analysen, i tillegg til i delkapittel 4.3. Spørsmålene har fungert som en styrepinne, og på bakgrunn av dette identifiserte jeg tre hovedtemaer i datamaterialet mitt. Disse omfatter; 1. *Valg av mannsdominerte yrkesvalg og reaksjoner på valget* 2. *Utfordringer i hverdagen* og 3. *Tokens eller en av gutta?* Analysen er hovedsakelig empiristyrkt, men jeg spiller samtidig på teori og tidligere forskning for å vise min forankring til feltet.

4.1 Valg av mannsdominerte yrkesfag og reaksjoner på valget

Se for deg at du er femten år, du går sisteåret på ungdomsskolen og skal bestemme deg for hva du ønsker å gjøre videre med livet ditt. Du skal søke videregående skole, og snakker med vennene dine om valget. De har alle bestemt seg for at de vil gå enten på studiespesialisering eller helse- og oppvekst, og håper at de kommer i samme klasse til høsten. Du på den andre siden, føler deg usikker. Du har ikke lyst til å gå verken studiespesialisering eller helse- og oppvekst, men hvis du velger det du egentlig har lyst til kommer du kanskje til å være den eneste jenta i klassen. Og kanskje vil vennene dine synes du er rar fordi du velger noe annerledes? Hva vil foreldrene dine si? Eller besteforeldrene? Hvordan skal du stå i valget ditt? Denne situasjonen har flesteparten av jentene i denne oppgaven erfart. De har tatt et utradisjonelt utdanningsvalg for sitt kjønn i svært ung alder, og for noen har dette vært en selvfølge, mens det for andre har opplevedes utfordrende. Noen av dem har fra tidlig alder visst at et av de mannsdominerte yrkesfagene var noe for dem, men for andre har det vært et vanskelig valg å ta. Flere av jentene skildrer at de i utgangspunktet hadde tenkt å gå helse- og oppvekstfag:

Ingrid: Altså jeg var litt sånn ... når vi skulle søke på videregående så søkte jeg først helse. Men så endra jeg det før søknadsfristen gikk ut fordi at jeg ville ikke være der likevel, men jeg var litt usikker før, men jeg har jo funnet det ut nå da.

Ingvild: Hva var grunnen til at du valgte helse først?

Ingrid: Nei, først så hadde jeg lyst til å bli jordmor da [ler], av alle ting. Men ja, det ble jo [mannsdominert yrkesfag].

Ingrids latter når hun forteller om sin opprinnelige plan om å bli jordmor vitner om at tanken virker fjern nå som hun har gått en helt annen retning. Det faktum at hun endret linje før søknadsfristen gikk ut sier noe om usikkerheten unge kan føle på når de skal velge hvilken linje de skal gå på videregående. Det er ikke nødvendigvis enkelt å vite hva man vil gjøre i framtiden, og der og da kan det virke som et livsomveltende valg som skal sette kursen for resten av livet. Denne usikkerheten har også Lene og Karoline følt på. Lene forteller at hun også hadde tenkt å gå helse, men at hun ombestemte seg og valgte et mannsdominert yrkesfag fordi hun ønsket noe som var mer praktisk ettersom hun var såpass skolelei. Karoline hadde tenkt å bli sykepleier fordi hun opplevde dette som et trygt valg som var akseptert av andre rundt henne. Hun skildrer imidlertid et spennende skifte i holdninger i det hun flyttet fra byen til et mindre tettsted.

Karoline: Nei ... Jeg hadde egentlig plan om å bli sykepleier først. Men så ... jeg bodde jo i [storby] mens jeg ville bli sykepleier, og så flyttet jeg tilbake igjen til [tettsted] der jeg følte det var litt mer akseptert å gå litt andre retninger som jente da. Så da bestemte jeg meg for å gjøre det likevel da, siden det var jo egentlig det jeg ville.

Ingvild: Ja, så du følte at det var mer greit litt sånn utenfor byen?

Karoline: Ja, det er litt tøffere å gå inn på sånne linjer i storbyer og sånn.

Ingvild: Hva tror du er grunnen til det da?

Karoline: Nei, det er jo det der ... [begynner å le litt]. Nei jeg vet ikke, det er bare noe med at jenter i storbyer på en måte har et stempel om at de skal gå «helse» eller «studie» eller «salg og service» da. Det har blitt det, og hvis du, du blir sett litt rart på da hvis du velger noe annet. Så det er jo litt det der da.

Fortellingen til Karoline viser hvordan tradisjonelle kjønnsforståelser og stereotyper kan virke begrensende på unges mulighetsrom når det kommer til valg av utdanning. Slik jeg tolker Karolines fortelling hadde hun egentlig ikke veldig lyst til å bli sykepleier, men hadde en oppfatning av at dette var et kjønnstypisk valg som ville bli akseptert av andre rundt henne. Da hun flyttet endret imidlertid den ytre påvirkningen seg, og det var større aksept for at hun kunne velge det hun egentlig ville. Dette funnet er interessant fordi det vitner om det motsatte av hva man i utgangspunktet forventer. Det er gjerne en utbredt forståelse for at man er mer liberale og frigjorte i storbyer enn på mindre tettsteder, og at det derfor er større aksept for å velge annerledes når det kommer til utdanning og yrke. Samtalen med Karoline viser derimot at dette ikke nødvendigvis er tilfelle. De jentene som var mer sikre, begrunnet valget med at

de var skolelei etter ungdomsskolen og ønsket et kortere utdanningsløp, samt mer praksis. En annen årsak var at de ønsker å ha fysisk krevende jobber hvor de får brukt kroppen og «ikke bare sitte i ro».

Valg av utdanning og yrke sier mye om ens identitet, og er derfor en sentral del av det å «gjøre kjønn» og skape sin egen kjønnsidentitet. Jeg har inntrykk av at jentene i denne studien er bevisste på at det valget de har tatt er utradisjonelt og «annerledes», og de er i så måte bevisst i sin rolle som normbrytere gjennom sin måte å gjøre kjønn. Slik West og Zimmerman (1987) poengterer er det å gjøre kjønn på en annen måte enn det som er forventet med på å bryte normer og kjønnsstereotyper, og ettersom disse oppleves som naturlige blir gjerne normbrytere møtt med sanksjoner (West & Zimmerman, 1987, s.146). Slike sanksjoner kan blant annet komme til syne ved familie og venners reaksjoner på valget. Deltakerne har fått ulike tilbakemeldinger på valget de har tatt. Lene forteller om reaksjoner fra besteforeldrene sine:

Lene: Jeg hadde jo planer om å gå helse så bestemor var jo veldig glad for at jeg skulle gå helse da for at hun var sykepleier selv da. Og så fant jeg jo ut at jeg skulle gå [mannsdominert yrkesfag] isteden og så når jeg fortalte henne det så ... du så det liksom litt sånn på henne at det var ikke det hun ville jeg skulle gå. Og bestefar så liksom til bestemor sånn at ja, «du kan ikke gjøre noe med det» da, «for at det er viktigere at hun jobber med noe hun trives med» da.

De andre jentene forteller om positive tilbakemeldinger fra venner og familie. Enkelte reaksjoner kan imidlertid ansees som en form for «omvendt stigma» ved at jentene blir møtt med nærmest overdrevne positive reaksjoner og en form for sjokk over at de som jenter har valgt mannsdominerte yrkesfag. Dette kommer tydelig fram i samtalen mellom Ingrid og Elise:

Ingrid: Altså det er mange som er sånn «så tøft at du gjør det» mer som, og at det er jo bra at det er jenter som kommer inn i yrket også. Så det har egentlig bare vært positive tilbakemeldinger.

Elise: Ja, det har egentlig bare vært sånn «seriøst liksom, det er så tøft at du prøver» liksom. Mamma var jo veldig sånn «skal du ikke prøve noe annet da, noe litt sånn frisør eller noe sånn jenteting da», men etter hvert ble også hun bare sånn «ja, men det er jo tøft da».

Ingvild: Ja, skjønner. Kan dere fortelle om andres reaksjoner?

Elise: Ja, de blir veldig sånn «åja, tenkte du gikk helse» liksom.

Utsagn om at jentene er «tøffe» fordi de velger mannsdominerte yrkesfag tydeliggjør hvordan det foreligger kjønnsstereotypiske forventninger til jentene og deres utdanningsvalg. Forståelsen for hva som er feminint og maskulint kommer også til uttrykk da moren til Elise spør om hun ikke skal gå «frisør eller noe sånn jenteting», og at det eksisterer en forventning om at jentene går helse- og oppvekstfag. Å bli oppfattet som tøff på grunn av sitt utdanningsvalg viser hvordan det eksisterer normer og seiglivede strukturer som gjør det å velge utradisjonelt som et modig og tøft valg, nettopp fordi det i utgangspunktet er forventet noe annet av dem.

En viktig del av det å gjøre kjønn handler ikke bare om å følge og oppfylle normer og forventninger som eksisterer i samfunnet, men også å bryte disse (West & Zimmerman, 1987, s.136). Dette er noe jentene i denne studien gjør hver eneste dag gjennom sitt utdanningsvalg. Slik jeg tolker jentenes fortellinger om valget de har tatt og reaksjonene de har fått, så er de bevisste på at de har tatt et utradisjonelt valg for sitt kjønn og på den måten er med på å bryte normer for kjønnsstypiske utdanningsvalg. Når du velger utradisjonelt og bryter normer kan det i mange tilfeller føles nesten uunngåelig å ikke skille seg ut. Bevisstheten rundt det å være annerledes kan påvirke hverdagen videre, noe jeg skal skrive om videre i analysen.

4.2 utfordringer i hverdagen

4.2.1 Praktiske utfordringer

Når jentene har valgt mannsdominerte yrkesfag kommer de inn i en verden som på mange måter er designet og tilrettelagt for menn. Karoline forteller om sin erfaring fra lærlingeplassen sin, og hvordan hun opplevde det utfordrende å være eneste jenta på anleggsplassen da de ikke hadde tilgang på toalett. Den samme erfaringen har Elise gjort seg da hun var ute i praksis.

Karoline: Eneste som er prakt med det er at de [lærlingebedriften] er ikke vant til å ha jenter, så de har jo ikke do på anleggsplasser. Så de er sånn «bare gå å tiss i skogen» liksom. Så det er jo ikke, det er jo en del som må endres for å få jenter inn i bransjen da.

Elise: Jeg opplevde når jeg gikk på do en gang da, jeg skulle spørre liksom hvor jeg kunne gå på do ... «Ja, nei det var ikke noe do der, men han gikk liksom bare i skogen og tisset». Og da sa jeg at «ja, skal jeg bare gå dit da?» «Ja, eller jeg kan jo kjøre deg en plass da, for du kan jo sikkert ikke gå i skogen?». Og jeg bare sånn «jo, det går bra». De blir liksom helt sånn ... de vet ikke helt hva de skal tørre å si for at det ikke skal bli ekkelt da kanskje.

Mangel på toalett tydeliggjør hvordan bransjen jentene beveger seg inn ikke nødvendigvis er tilpasset kvinnelige arbeidere. Begge jentene forteller imidlertid at det gikk fint å ikke ha tilgang på toalett og på ett vis undergraver at dette opplevdes problematisk. Slik jeg tolker historiene deres virker det som at ingen av dem ønsker å skape «problemer» for sine mannlige ansatte ved å spørre om å få tilgang på et ordentlig toalett eller bli kjørt til en bensinstasjon for å gå på do. «Du vil jo ikke si sånn «jeg må på do» hele tiden heller da» forteller Elise. Jentene ønsker å være en del av det mannlige fellesskapet og ikke skille seg ut mer enn de allerede gjør. Det er en realitet at jentene i mange tilfeller blir tokens (Kanter [1977] 1993), og dermed har høyere synlighet enn de mannlige kollegaene på praksis- eller lærlingeplassene. I tillegg til at jentene blir mer synlige kan de ifølge Kanter også bli møtt med en kontrastering fra de andre gruppemedlemmene, som i dette tilfellet er deres mannlige kollegaer (Kanter [1977] 1993, s.210). Som de eneste jentene på hver sin lærling- og praksisplass blir Karoline og Elise synlige, og de andre ansatte vil enten bevisst eller ubevisst legge merke til forskjellene mellom dem som jenter og den øvrige majoriteten av menn. Jeg anser Karoline og Elise sin håndtering av situasjonen slik at de ikke ønsker økt fokus på de som jenter, og på den måten forsøker å dekke over kontrasten mellom seg selv og mennene på arbeidsplassen. Denne måten å håndtere situasjonen på kan sees i lys av den første tilpasningsformen i Mertons ([1938] 1985) typologi, konformitet. Ifølge Merton er konformitet den vanligste tilpasningsstrategien i ethvert samfunn, da man aksepterer de normer, regler og lover som er satt (Merton, [1938] 1985, s.5). Både Karoline og Elise tilpasser seg sine mannlige kollegaer og aksepterer at det ikke er do på arbeidsplassen til tross for ulempene dette medfører for dem som eneste jente. De utøver i så måte en konform atferd og gjør det de kan for å være «en av gutta».

En annen utfordring som tydeliggjør hvordan jentene tar del i en verden designet for menn er mangelen på passende arbeidsklær som Karoline forteller om.

Karoline: Jeg har ikke et eneste klesplagg som ikke er for stort. Det er hansker og luer og arbeidsbukser og gensere og jakker og sko og alt – og ingen ting passer. De har ikke sortiment for damer. De har, dem ... altså jeg er ikke akkurat den største personen heller da så de har klær til jenter som har litt størrelse. Men for de som er litt mindre enn det igjen da, de har ikke klær. Det er å trække på kanten av buksa og jakka henger over hendene og skoene er for store og ... det er nå bare sånn det er.

Hvordan man kler seg og fremstiller seg til offentligheten ved bruk av klær er en sentral del av det å gjøre kjønn (West & Zimmerman, 1987). Bruken av arbeidsklær kan derfor ansees som et viktig verktøy for å underkommunisere kjønn (Neumann et al. ,2012, s.249), og på den

måten bidra med å skape likhet mellom jentene og guttene. Å bli nødt til å bruke for store arbeidsklær slik Karoline beskriver kan derimot motvirke denne likheten ved å tydeliggjøre ytterligere hvordan bransjen egentlig ikke er tilpasset jenter. De jentene som ikke passer i arbeidstøyet blir i så måte satt i en posisjon hvor de i et forsøk på å være lik gutta, blir enda mer ulik. Slik Neumann, Rysst og Bjerck (2012) argumenterer for er arbeidsklær innenfor typiske «blåsnippykker» hovedsakelig laget for menn, til tross for at de er designet med tanke på funksjonalitet og sikkerhet. Det er mannens kropp som er normen, og estetikken er forbundet med mannsklær (Neumann, 2012, s.245). Karoline forteller at «Det er jo ikke bare bare å jobbe med alt for store klær», og at hun derfor ser seg nødt til å handle inn arbeidsklær fra barneavdelingen på Jula for å ha noe som passer i størrelsen. Ifølge Acker (1990) bidrar kjønnet organisasjonskultur til en bevissthet rundt ulike komponenter i individuell identitet, og dette inkluderer blant annet hvilke klær man har på seg og den generelle selvrepresentasjonen individer bedriver som medlemmer av et fellesskap (Acker, 1990, s.147). Da Karoline er nødt til å enten jobbe med for store arbeidsklær eller barneklær, blir hun satt i en posisjon som gjør det enda mer tydelig både ovenfor henne selv, men også andre, at dette ikke er en bransje hun i utgangspunktet «passer inn i» som følge av sitt kjønn og fysiske størrelse. Hennes selvrepresentasjon blir dermed med på å reprodusere en forståelse av at jenter ikke nødvendigvis tilhører bransjen.

4.2.2 Kjønnsdiskriminering og inngrodde holdninger

Det er få fortellinger i datamaterialet som omhandler direkte kjønnsdiskriminering, og de fleste av jentene forteller at de ikke har opplevd slike episoder. Karoline forteller imidlertid åpent om det hun opplevde som diskriminering da hun var på utplassering.

Karoline: Jeg har vært på to utplasseringsplasser der både jeg og ei anna ei har blitt ganske diskriminert for å være jente. Det har vært samtaler og sånt etterpå og lærerne har kommet inn på arbeidsplassen og sagt at «nå er det bra» [nå er det nok] og sånt.

Ingvild: Har du lyst å fortelle litt mer hva det handlet om?

Karoline: Nei det var jo at vi var på en utplasseringsplass der vi skulle være med ut på anlegg, også mente han at siden at vi er jenter da så var det sikkert litt kaldt for oss å gå ut så han bare avlyste hele greia og satte oss så vi satt inne på et pauserom ei uke i strekk. Han sa til oss at han ikke hadde noe prosjekt. Men faren min er jo venn med han ene som hadde det prosjektet da, og han sa jo at det bare var tull for de hadde jo ventet på oss. Så det var jo det at han rett og slett ikke syntes at vi var egnet til å være med ut da.

Karoline forteller videre at det var kjedelig å bare sitte inne på pauserommet en uke i strekk, og at hun opplevde situasjonen som «spesiell». Sitatet viser hvordan det eksisterer

forventninger og fordommer knyttet til kvinner og hvilken type arbeid de er egnet til å utføre. I samfunnet eksisterer det et syn på hvilke egenskaper som typisk kjennetegner det kvinnelige kjønn, og dermed også forventninger til hva kvinner skal, og bør, jobbe som. Ifølge West og Zimmerman (1987) handler det å gjøre kjønn om å skape forskjeller mellom jenter og gutter, kvinner og menn, til tross for at disse forskjellene ikke er naturlige, essensielle eller biologiske. Så fort disse forskjellene er konstruert benyttes de til å forsterke betydningen av kjønn (West & Zimmerman, 1987, s.137). Ettersom kvinner tradisjonelt sett har arbeidet innenfor pleie- og omsorgsykker, kan det eksistere holdninger om at kvinner fremdeles bør befinne seg innenfor slike yrker ettersom holdningene blir «inngrodde». Dette blir underbygget da Karoline sier at negative holdninger knyttet til jenter i mannsdominerte yrkesfag, hovedsakelig tilhører den eldre generasjonen. Hun forteller om en annen episode på en annen utplasseringsplass hvor det var en eldre mannlig ansatt som ropte til jentene at de skulle ha seg hjem, og at de ikke hørte hjemme der. Karoline ler da hun forteller meg dette, muligens fordi hun synes det er latterlig at det eksisterer slike holdninger, eller fordi hun forsøker å vise hvordan dette ikke er noe hun tar innover seg.

4.2.3 Plakater av nakne damer på verkstedet – til latter eller besvær?

Det synes å være stor variasjon i hvorvidt jentene opplever det som problematisk å ta del i «gutte-kulturen» på skolen. Noen vektlegger at det kan by på problemer, mens andre bagatelliserer det de opplever, eller bidrar til å opprettholde kulturen. Dette kommer til uttrykk i samtalen mellom Marte og Sunniva, og viser ambivalensen knyttet til det å ha bilder av nakne damer på verkstedet.

Marte: Men det eneste jeg har lagt merke til er at det er plakater av lettkledde damer.

Sunniva: Eh ... hallo! Det var jeg som kjøpte den til de, slapp av! [ler]

Marte: Jeg snakker om de som er på lærlingeplassen min.

Sunniva: Åja, jeg kjøpte en lettkledd plakat til guttene som et veddemål.

Marte: Åja nei, jeg tenkte på lærlingeplassen min. Der er det sånn ti stykker over hele verkstedet, og da blir man jo litt sånn ... og det er jo bare menn der også, og da føler jeg jo at de kan se litt på meg. Men for å være helt ærlig så gir jeg egentlig blanke f, men når jeg er lærling der så skal jeg si ifra om at jeg gjerne vil at de skal ta de ned. Hvis de ikke tar det ned så kommer jeg inn med en plakat av en lettkledd gutt jeg! Da gjør jeg sånn istedenfor! [ler]

Sunniva: Ja, jeg kjøpte til de i klassen bare for kødd jeg, men jeg bryr meg ikke. Men jeg sa det at «hvis jeg skal gi en til dere så skal jeg også ha en», og da, da var det på kanten, men det fikk gå.

Samtalen mellom Marte og Sunniva gir uttrykk for ulike tilpasningsstrategier jentene benytter seg av for å håndtere situasjonen med plakater av nakne damer. Slik jeg tolker samtalen opplever Marte det som problematisk at det henger plakater av nakne damer på lærningeplassen hennes, til tross for at hun sier at hun ikke bryr seg. Det at hun velger å fortelle om denne situasjonen tyder på at det tross alt oppleves som noe utfordrende. Atferden Marte utøver for å håndtere situasjonen kan på en måte sees på som ritualisert. Det innebærer at hun deltar på lærningeplassen til tross for at hun føler at hennes mannlige kollegaer ser på henne. Hun går altså igjennom arbeidsdager uten å gi eksplisitt uttrykk for at hun ikke synes det er komfortabelt å ha plakater av nakne damer hengende rundt på verkstedet. På den andre siden forteller hun at hun kommer til å gi beskjed om at hun ønsker at plakatene tas ned, og at dersom dette ikke skjer så tar hun med en plakat av en lettkledd gutt og henger opp. Dette kan sees som en motreaksjon til det seksualiserte kvinnesynet som er gjeldene på lærningeplassen hennes, og kan i så måte anses som et opprør. Det samme kan sies om Sunniva og hennes uttrykk for at hun også ønsker en lettkledd plakat på skoleverkstedet. Atferden kan anses som opprørsk da jentene utfordrer den etablerte guttekulturen hvor seksualiserte bilder av kvinner er akseptert, ved at de viser at dette kan gå begge veier. Det kan imidlertid diskuteres hvorvidt denne oppførselen også kan være uttrykk for konformitet, og at jentene bare tar del i fellesskapet ved å benytte seg av de samme midlene som guttene på skolen og mennene på lærningeplassen. På den måten bidrar jentene til å opprettholde og reprodusere den etablerte mannskulturen (Merton, [1938] 1985, s.5; Kvande & Rasmussen, 1992, s.182).

Plakater av nakne damer kan bidra til å reprodusere kjønnede strukturer i skole- og arbeidshverdagen ved at de gir uttrykk for en mannsdominert kultur hvor kvinner blir objektivisert og seksualisert (Acker, 1990, s.146). Plakatene blir dermed et verktøy som bidrar til å opprettholde denne kulturen og symboliserer en legitimering av den kjønnede kulturen, hvor det er guttene og mennene som setter premissene for seksualiseringen. Dette kan sees i lys av Bolsø, Langåker og Mühleisen (2017) og deres begrep legitime seksuelle hverdagspraksiser. Til tross for at jentene i mitt materiale uttrykker at de ikke bryr seg om plakatene, er det vanskelig å tro at dette er tilfelle. Marte forteller at hun føler at mennene på lærningeplassen hennes kan se litt på henne, og at dette er et resultat av det seksualiserte kvinnesynet som plakatene vitner om. Dette bidrar også til at jentene blir tokens, ved at de framstilles som seksualiserte vesen istedenfor som dyktige arbeidere.

4.3 Tokens eller en av gutta?

4.3.1 Å bli sett for sitt kjønn, ikke sine ferdigheter

Flere av jentene forteller om situasjoner hvor de blir ekstra ivaretatt eller lagt merke til som følge av at de er i numerisk mindretall av sitt kjønn. Det er gjennomgående i materialet at jentene er bevisste på at de skiller seg ut fordi det er såpass mange gutter og få jenter, men de ønsker gjerne ikke at dette skal fremheves av verken medelever, lærere eller ansatte på praksis- og lærlingeplasser. Da jeg spør Sunniva og Marte om hva som er viktig for deres trivsel i skolehverdagen svarer de følgende;

Sunniva: At folk er åpne om at, eller ikke at folk er åpne, men at folk tar deg for den du er og ikke bare for at du er jente.

Marte: Ja, at de tar deg inn egentlig som person og er en del av gjengen og ikke «Åh, du er jente kom hit, vi vil ha jenter her». Det ... vi vil ... altså vi bryr oss ikke om du ser på oss som en av gutta liksom. Vi vil bare bli med uten at du tenker på oss som kjønn ... bare at du ser oss for kjønn ikke sant.

Ifølge dem er det viktig at de blir anerkjent for hvordan de er som personer, og at de anses som «en av gutta» slik Marte uttaler det. De ønsker ikke at bedrifter skal ta imot dem utelukkende fordi de er jenter og at det ser bra ut for utenforstående dersom det er jenter på arbeidsplassen. Karoline har også en opplevelse av at det er mange bedrifter som gjerne ønsker å ta inn jenter for å fremstille seg som likestilte for omverdenen.

Karoline: Det er jo veldig mange firma som legger mye i det i å få jenter da. At de legger mye fokus på det, snakker mye om det, legger ut mye bilder på nettet om det.

Det fremstår som det er en viss ambivalens knyttet til fokuset rundt økt rekruttering og bedrifters ønske om å ansette jenter. Karoline forteller at hun stort sett bare har positive opplevelser fra sin hverdag som jente i et gutte- og mannsdominert miljø. Fokuset som rettes mot jenter i mannsdominerte yrkesfag kan virke positivt fordi det fører til at andre jenter kan få innblikk i deres hverdag og få en opplevelse av at det er helt normalt, og at det faktisk er en mulighet å velge slike linjer på videregående skole som jente. Slik Thun (2018) argumenterer for er «kvinnealibi», eller token, en paradoksal kategori fordi det på den ene siden kan bidra til en økt bevissthet rundt kvinners representasjon i mannsdominerte fagområder, mens det på den andre siden merker kvinnene som sitt kjønn istedenfor deres kompetanse som dyktige arbeidere (Thun, 2018, s.126). Karoline forteller om det hun opplever som et «dumt fokus»:

Karoline: Det er jo litt det der når du kommer på en utplasseringsplass så er det alltid sånn ... det blir sånn folk er så opptatt av at de skal på en måte fremstille at de skal ta sånn ekstra vare på deg da. At du er så annerledes at det må snakkes om da. At dem ...

det er jo mange som sender ut mail eller snakker med de som har ansvaret for deg den uka om at de må passe litt ekstra på og sånn. Og det får du jo vite at de har sagt og sånn. Og de gjør jo ikke det hvis det hadde vært en gutt, så det er jo litt sånn noen ganger blir satt litt dumt fokus på da, at man er jente og det er annerledes.

Det store fokuset på at jenter må ivaretas og passes ekstra godt på ute i bedrifter kan oppleves negativt ved at det blir tydeliggjort at det å være jente er annerledes, og nærmest noe «unormalt». Jentenes følelse av å være annerledes som følge av ekstra ivaretagelse kommer også til uttrykk da de forteller om tiltak som skolen har innført for jenter på mannsdominerte yrkesfag. I regi av skolen har jentene blant annet møter hvor de spiser pizza og blir oppmuntret til å snakke med hverandre på tvers av linjene. Noen av jentene forteller at dette er et unødvendig tiltak som føles påtvunget, og Elise forteller at «Vi snakker jo aldri med de andre som er der [på møtene] sånn ellers». Ingrid sier seg enig med Elise og utdyper videre;

Ingrid: Jeg synes det er litt unødvendig egentlig, hvis jeg skal være helt ærlig. For det er liksom sånn ehm... hva skal jeg si da ... er veldig dumt da på et vis å være sånn «Åh, se de går utradisjonelt.» Fordi hvis jeg skal tipse noen om å gå [mannsdominert yrkesfag] så tipser jeg de ikke fordi vi får pizza på en måte. Det blir jo litt sånn rart eller hva jeg skal si.

Jeg tolker det slik at Ingrid føler på økt synlighet for sitt kjønn som følge av dette tiltaket. Det kan sies at det er en form for dobbelthet ved slike tiltak; på den ene siden er det positivt da skolen tilrettelegger for samhold og ivaretagelse av jentene på de mannsdominerte yrkesfagene, men på den andre siden er det negativt da det blir en påminnelse som understreker at de er annerledes. Jentene er allerede bærere av sitt kjønn, og ved å innføre slike tiltak på skolen blir det gjort enda tydeligere at det å være jente på mannsdominerte yrkesfag er så spesielt at det må snakkes om og synliggjøres.

Flere av jentene har opplevd å bli møtt med stereotype fordommer og holdninger knyttet til at de er svakere og mindre kompetente. Karoline forteller at «Du blir alltid kjent mest fordi du er jente enn det du faktisk gjør», noe som viser hvordan hun er token i det fellesskapet hun er del av. Jentene kan altså være utsatt for å bare bli synlige for sitt kjønn og ikke for sine ferdigheter. Det blir også stilt spørsmål ved deres fysiske styrke og evne til å utføre arbeidet på en god måte.

Karoline: At sånn at bare, «du kan flytte det der, men vi skjønner at det sikkert blir for tungt for deg så du får bare si ifra hvis du ikke får det til» og sånn. De mener jo ikke noe stygt med det, men det blir på en måte bare så feil å si det på en sånn måte.

Disse fordommene fører til at jentene føler de må bevise at de er gode i arbeidet sitt og derfor må legge mer vekt på at de må hevde seg ovenfor de andre guttene eller mennene på arbeidsplassen.

Ingrid: Altså det er mer sånn at hvis vi er på utplassering da og så er det for eksempel noe tungt som må løftes så er jeg litt sånn, jeg er litt sta sånn at jeg skal få det til. Og så hender det at folk sier sånn «skal jeg komme og hjelpe deg eller?», men da blir jeg litt sånn «nei, jeg skal klare det selv» på en måte [ler].

Karoline: Du får en sånn følelse om at du, nå må du få det til for at du må vise at du på en måte er bra nok da.

Ifølge Kanter blir tokens oftere møtt med stereotype forestillinger enn den dominante gruppen, og dette er en naturlig del av den tredje effekten av å være token, som Kanter kaller for assimilering (Kanter, [1977] 1993, s.211). I tillegg innebærer det å være tokens ofte at man må bevise sin faglige kompetanse, og at denne kompetansen gjerne blir grundig observert av andre. Slik Kanter argumenterer for kan det å måtte bevise at man er faglig god derfor være en ekstra byrde (Kanter, [1977] 1993, s.212-219). Flere av jentene forteller at det er slitsomt når folk spør om de trenger hjelp uten at de spør om det selv. Sunniva sier at hun «skriker til de hvis de ikke går vekk, så de har lært at de ikke må komme og hjelpe meg med mindre jeg spør om hjelp», og Elise forteller at hun ikke ønsker at «de skal være forsiktige med oss». Jentene ønsker altså ikke ekstra oppmerksomhet, ivaretagelse eller hjelp i hverdagen sin, og når det blir stilt spørsmål ved arbeidet deres eller om de trenger hjelp så oppleves dette som irriterende. I tillegg vektlegger flere at det ikke nødvendigvis er nødvendig å være så sterk i det arbeidet de utfører. Det finnes hjelpemidler som de kan benytte seg av for å håndtere tungt arbeid på en god måte, og de kan bli oppmuntret til å bruke disse. Dette kan tyde på at kulturen rundt bruk av hjelpemidler som for eksempel truck, tralle og kran har forandret seg, og at det ikke nødvendigvis er et ideal å bevise at man verken sparer på kreftene eller kroppen sin (Torvatn, Forseth & Andersen, 2007, s.79). At jentene trekker fram denne argumentasjonen kan forstås som en form for kjønnsnøytraliserende strategi slik Kvande og Rasmussen (1992) argumenterer for at de kvinnelige sivilingeniørene benyttet seg av i sin arbeidshverdag. Samtlige av jentene anser seg som en av gutta, og streber derfor mot at kjønnsstilhørighet er irrelevant. Slik Kvande og Rasmussen påpeker vil det å skille seg ut fra det gutte- eller mannsdominerte fellesskapet føre til at de hovedsakelig blir sett på som jenter, og ikke som dyktige elever eller arbeidstakere (Kvande & Rasmussen, 1992, s.175). Derfor vektlegger jentene at de ønsker å bli behandlet likt som guttene, og at de ikke behøver ekstra hjelp i utførelsen av tungt arbeid.

4.3.2 Jente- og gutteferdigheter

Forskjeller og ulikheter mellom jenter og gutter kommer til uttrykk i samtlige av intervjuene. Til tross for at jentene legger stor vekt på at de ønsker å være en av gutta, uttrykker de samtidig en tydelig forståelse for hva som er typisk jenteferdigheter og hva som er typisk gutteferdigheter. Flere av jentene forteller om det som kan forstås som en form for «naturlige ferdigheter» som guttene besitter. Ifølge jentene har guttene lettere for å tilegne seg den praktiske kunnskapen på verkstedet, og at dette faller lettere for guttene enn det gjør for dem. Marie uttrykker at det er mye teori guttene husker, i tillegg til at de kan mye fra før, og at dette er fordelaktig i arbeidet på verkstedet. Det synes å være en gjentakende oppfatning i intervjugruppe 1 at guttene lærer raskere og at dette er «naturlig».

Lene: På verkstedet for eksempel, du legger jo litt merke til at guttene tar det mye fortere enn oss jentene. Men det er jo ikke sånn at vi blir skilt ut av det av den grunn ... at liksom at vi ikke skjønner det mer. For at de skjønner det jo mer enn oss, det merkes jo. Men jeg vil ikke si at det er et stort problem eller noe sånt, det er bare at man legger merke til det. Men vi får det jo til, vi bare trenger litt flere forsøk liksom.

Ida: Nei, jeg tror egentlig at de [guttene] skjønner, jeg tror de skjønner at vi ikke forstår det da. Men så blir de litt sånn at de ikke skjønner hvorfor vi ikke forstår det, fordi de skjønner det jo så enkelt.

Sitatene viser hvordan det eksisterer en oppfatning av kjønnete fag og ferdigheter. De praktiske fagene i skolehverdagen anses som typiske «guttefag», hvor guttene har fordeler som følge av en form for medfødte ferdigheter og interesser. Dette er sosialt konstruerte forestillinger, som kan sees som et resultat av lange tradisjoner med slike fag og yrker som har vært dominert av gutter og menn. Disse fagene er derfor ikke kjønnsnøytrale, men er preget av at det mannlige kjønn har dominert disse i mange år (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.15).

I tillegg til at jentene mener at guttene har lettere for å tilegne seg kunnskap, har de en oppfatning av at jentene imidlertid er nøyere i utførelsen av arbeidet og derfor bruker lenger tid. I denne forståelsen ligger det implisitt at guttene er slurvete og gjør ting i hui og hast.

Ida: Vi er jo ofte litt mer nøye. Sånn at vi holder på lenger, men det blir riktig på en måte. Istedenfor å bare kjappe seg gjennom det og så blir det masse rot.

Disse sitatene gir uttrykk for en stereotypisk kjønnsforståelse og viser hvordan ulike ferdigheter og egenskaper er forbundet til enten maskulinitet og feminitet. Mens guttene er sterke, raske og lærer seg det praktiske arbeidet i verkstedet kjapt, er jentene rolige, nøye og fokuserte i arbeidet. Slike generaliseringer kan forstås i lys av West og Zimmerman (1987),

og hvordan det eksisterer ulike forståelser og forventninger knyttet til kjønn og arbeid. Ulike typer arbeid er forbundet med ulike typer ferdigheter, som enten er maskuline eller feminine (West & Zimmerman, 1987). Ved at jentene vektlegger betydningen av å være nøye og fokusert bidrar de til å dekonstruere den tradisjonelle forståelsen av at mannsdominerte yrkesfag krever stereotypiske maskuline egenskaper og ferdigheter. Ved å formidle kvinnelige verdier og egenskaper synliggjør de sin rolle i fagfeltet, og de feminine elementene ved yrkene (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.16). Lene sier at guttene gjør ting «enkleste veien», og at det derfor er viktig at bransjen ikke blir styrt bare av gutter. Ved å fremheve de stereotype feminine sidene ved arbeidet viser de dermed hvordan jenter har sin plass i bransjen.

Utover at jentene oppfatter seg som mer nøye og fokuserte i arbeidet, mener også flere at de er roligere og derfor kan holde styr på guttene. Sunniva uttaler at «Noen må ha tøylene stramme på guttene» og utdyper videre:

Sunniva: Læreren min sier det alltid at de skulle ønske det var to jenter som gikk på skolen, eller i klassen, ikke bare en. På grunn av at da klarer ... du klarer ikke å holde styr på en hel klasse med ei jente, men du klarer det med to. Da holder du kontroll på alle.

Marte har samme oppfatning og forteller om en annen klasse fra i fjor hvor det i utgangspunktet var to jenter, men da hun ene var mye borte fra skolen skapte dette problemer i klasserommet. Hun bruker ord som «vilter» og «vill» for å beskrive guttenes atferd. Denne oppfatningen kommer også til uttrykk i intervjuet med Karoline som forteller at lærerne må passe ekstra godt på at guttene oppfører seg mot jentene fordi «De gjør jo litt mye rart de der guttene.» Det synes altså å eksistere en forståelse for at jentene har en strukturerende og beroligende effekt i det guttedominerte fellesskapet. Disse fortellingene vitner om en stereotypisk kjønnsforståelse hvor jentene er de søte, snille og rolige, mens guttene er rampete, urolige og ville. Slik Kanter ([1977] 1993) påpeker er det gjerne enklere for tokens å oppfylle de stereotype fordommene de blir møtt med, snarere enn å motbevise dem. Det kan dermed stilles spørsmål ved om det blir en selvoppfyllende profeti hos jentene dersom de møter slike forventninger fra for eksempel lærere.

Jentene i denne studien ønsker at det skal bli rekruttert flere jenter til mannsdominerte yrkesfag. Likevel trekker flere av jentene fram at de opplever at jenter skaper mer drama, og har lavere terskel for å baksnakke andre. Ingrid forteller at hun synes det er behagelig at det er lite jenter fordi det blir mye mer «drama» og «styr» dersom det er flere jenter sammen. Dette

poengterer også Marte og Sunniva som sier at de slipper unna drama fordi det er såpass få jenter. Det som er interessant med disse fortellingene er at de vitner om en forståelse av at andre jenter er slik, men at det ikke gjelder for jentene selv. Ved å distansere seg fra drama og baksnakking som de anser som typisk «jenteoppførsel», distanserer de seg også fra andre jenter ved å implisitt gi uttrykk for at «det gjelder for dem, men ikke for oss».

4.3.3 Griseprat og «guttastemning»

Samtlige av jentene som deltar i denne oppgaven understreker at de trives og opplever at det er et godt miljø på skolen. Likevel kommer det fram i flere av intervjuene at det eksisterer en form for gutteprat som på mange måter går ut på å tulle med jentene og snakke «grisete». Da jeg spør intervjugruppe 1 om hvordan de opplever miljøet på skolen uttaler Ida følgende:

Ida: Gutter er jo gutter, så du må nesten regne med at dem kommer med litt. Men da må man jo bare stå opp for seg selv på en måte.

Ifølge Ida kan guttene komme med kommentarer og ertende bemerkninger som følge av at jentene er i mindretall. Sitatet vitner om en form for legitimering av slike kommentarer da Ida sier at «gutter er jo gutter». Det synes å være en oppfatning om at gutter er som de er, og de må få lov til å tulle med jentene. Dette kan sees i lys av Vagle og Møller (2015) sitt begrep «hakkekylling», som omhandler den relativt åpenlyse formen for erting eller «småmobbing» som minoritetsperson kan bli utsatt for (Vagle & Møller, 2015, s.99). Til tross for at jentene kan bli guttenes hakkekyllinger, virker det å eksistere en felles mening blant jentene at guttene må få lov til å snakke om det de vil. Det fremkommer også at det er viktig for jentene å tydeliggjøre at de ikke bryr seg om kommentarer, tull og såkalt griseprat.

Ingrid: Det er kanskje litt sånn ... det merka jeg når jeg begynte i praksis der jeg er i praksis da at de ble mer rolig i matpausene og sånn og de torde ikke helt å ha den der grisepraten fordi at de var redde for at jeg ikke tålte å høre det da. Men jeg tåler det jo, så jeg har jo sagt ifra at dere må jo bare snakke om det dere vil. Og så er det jo mange som har spurt sånn «går det bra at vi sier sånne ting?» og da sier jeg bare at «ja, det går helt fint».

Ingrid er eneste jente på praksisplassen sin, og slik jeg tolker fortellingen hennes virker det som at det er hennes mannlige kollegaer som legger føringen for hva de snakker om i løpet av en arbeidshverdag. For Ingrid er det imidlertid viktig å vektlegge at hun ikke bryr seg om at de mannlige kollegaene snakker grisete, og hun forteller meg at hun bare synes det er «artig». Hun utøver en konform atferd for å være en av gutta. I likhet med Ingrid uttrykker også Karoline at hun ikke ønsker å ødelegge for den typiske guttepraten, men at hun merker at guttene begrenser seg når hun er til stede.

Karoline: Man merker jo på en måte at de snakker jo ikke om alt det samme. For du vet jo at du på en måte ødelegger litt for de tørr jo ikke å si alt det samme når det faktisk sitter en jente der. Så du merker jo at de, det er ting de faktisk ikke snakker om da, eller sier på finere måter. For de vil jo ikke krenke når det faktisk er ei jente til stede da. Så de legger jo litt til rette for at det ikke skal bli feil det de sier, men man merker jo at det blir litt sånn kleint også.

Det faktum at Karoline føler at hun «ødelegger» for guttene fordi de begrenser seg tydeliggjør hvordan det er guttene som i stor grad bestemmer hva som skal snakkes om. Ida forteller at «den der jentepraten man vanligvis har i hverdagen, den kommer jo mye mer bort», og Elise sier at de stort sett snakker om «såanne typiske gutteting». Når jentene kommer inn i guttefellesskapet er det de som tilpasser seg og aksepterer den tullete og seksualiserte kommunikasjonen blant guttene. Ved å si imot eller ikke akseptere denne hverdagslige sjargongen kan jentene risikere å ikke lenger være en av gutta, og dermed havne på utsiden. Dette er muligens for stor risiko for jentene, og det oppleves derfor enklere å akseptere det for å passe inn i fellesskapet. Karoline forteller videre at hun kan føle seg «litt utsatt», og da jeg spør hva hun mener med dette trekker hun fram drittsslenging, utestenging, og at «du trenger ikke å få innpass noen plass da». På grunn av dette kan det derfor være det enkleste alternativet å akseptere grisepraten og guttestemningen, til tross for at det muligens kan oppleves ekskluderende og utfordrende. Denne problematikken belyses også i intervjuet med Ingrid og Elise. Da jeg spør dem om hvordan det er å være i mindretall som jente trekker de fram at de «blir litt sånn for seg selv» dersom en av jentevenninnene deres er borte fra skolen. Ettersom de er såpass få jenter er det lett å bli ensom dersom en av venninnene ikke er til stede. I denne samtalen mellom Ingrid og Elise trekker de imidlertid også fram «guttetaling» som en utfordrende faktor i hverdagen i kjønnsmessig mindretall. Ifølge dem handler guttetalken om «mest griseprat og tøffe seg, og ja ... hvem som er tøffest da».

Jentenes fortellinger om guttetaling og griseprat gir uttrykk for hvordan kjønn gjøres i skolehverdagen. Fortellingene vitner om at det er guttene som er den dominante parten og sitter med makten for hva som skal snakkes om, og hvem som skal tulle med. Det er jentene som får kommentarer mot seg og som må akseptere den seksualiserte kulturen hvor kvinner blir objektivisert og seksualisert, for å få innpass i fellesskapet. Slik West og Zimmerman (1987) argumenterer for er det ulike ting som blir forbundet med enten maskulinitet og femininitet, og vi har et system hvor vi plasserer ulike objekter som enten «jenteting» eller «gutteting». Da Elise sier at de snakker om typiske gutteting trekker hun fram blant annet scooter og jakt. Ved å delta i disse samtalene og engasjere seg i typiske gutteting kan jentene

ha lettere for å bli en del av fellesskapet. I Ackers (1990) organisasjonsteori er interaksjon mellom kjønnene den tredje prosessen som bidrar til kjønnete sosiale strukturer. Hun vektlegger alle de sosiale mønstre som fører til dominans og undertrykkelse, og trekker blant annet fram betydningen av hvem som snakker med hvem, hvem som tar ordet og hvem som bestemmer samtaleemnet. Ifølge Acker vil alle disse faktorene bidra til å skape og reproducere kjønnsulikhet gjennom hverdagslig samhandling (Acker, 1990, s.147). Ved at guttene i stor grad bestemmer hva samtaletemaene, og at det er jentene som får kommentarer mot seg, bidrar dette til å reproducere kjønnete strukturer som kan virke ekskluderende for jenter i mannsdominerte yrkesfag. På den andre siden er det viktig å påpeke at jentene er med på å legitimere grisepraten ettersom de uttrykker ovenfor det mannlige fellesskapet at det er helt greit, og at de bare synes det er gøy. Grisepraten blir dermed en form for legitim seksuell hverdagspraksis (jf. Bolsø, Langåker & Mühleisen, 2017), som blir opprettholdt både av guttene som bedriver den, men også av jentene som aksepterer den.

4.3.4 Arbeidsklær gir synlighet

Klær er en viktig komponent i det å gjøre kjønn ved at man symboliserer enten maskulinitet eller feminitet gjennom hva man har på seg. Slik blant annet Kanter ([1977] 1993) påpeker, tydeliggjøres kjønnsforskjeller gjennom antrekkene til de ansatte. I Kanters studie var det typisk slik at menn gikk med mørke, stive dresser, mens kvinnene gikk i mer fargerike og avslappede klær. De ulike antrekkene symboliserte imidlertid ikke bare kjønn, men også status og makt (Kanter [1977] 1993, s.37). Hva skjer dersom alle er kledd i en felles uniform og ser tilsynelatende like ut? Jentene på de mannsdominerte yrkesfagene går ofte ikledd arbeidsklær, noe som kan bidra til å vise tilhørighet og likhet mellom kjønnene. Neumann, Rysst og Bjerck (2012) foreslår to betydninger ved bruken av arbeidsklær; en åpen og en skjult. En åpen betydning er signalisering av tilhørighet til fagfeltet, mens en skjult betydning kan være mannsdominans. Med den skjulte betydningen viser de til hvordan arbeidsklær kler menn til profesjonelle menn, mens kvinner derimot kles til profesjonelle personer gjennom feil kjønn (Neumann, Rysst & Bjerck, 2012, s. 244). Kvinner må altså se ut som menn for å bli sett på som profesjonelle arbeidere. Denne problematikken kommer til uttrykk i datamaterialet mitt ved at jentene opplever at de får ekstra synlighet når de har på seg arbeidsklær. Oppmerksomheten som de tiltrekker seg på grunn av arbeidsklærne kan oppleves som negativ av flere av jentene. Elise og Ingrid forteller om hvordan denne oppmerksomheten utspiller seg:

Elise: Du ser jo liksom at de tenker litt sånn «hva er det du gjør her» på en måte, at de blir litt sånn. Det er jo ingen som sier noe galt på det, ikke ute i bedrift, men kanskje verre her [på skolen] når du kommer gående i arbeidsklær at de blir litt sånn «åja, du går det du» liksom.

Ingrid: Og så hvis, hvis for eksempel man går på butikken da i arbeidsklær så føler jeg spesielt litt sånn gamle kjerringer, de har litt sånn at de «blikker» deg litt og bare «hva er det du holder på med».

Sitatene viser hvordan arbeidsklær kan vise tilhørighet til fagfeltet. Jentene opplever imidlertid at de får negativ oppmerksomhet som følge av at andre ikke anser tilhørigheten til disse yrkesfagene som passende. Dette tydeliggjør den normbrytingen som jentene bedriver utelukkende fordi de er jenter i mannsdominerte yrkesfag. Jentene blir på sett og vis satt i en posisjon hvor det blir feil uansett hva de gjør; dersom de ikke går med arbeidsklær viser de ikke tilhørighet til fagfeltet, men dersom de går med arbeidsklær blir de møtt med negative reaksjoner fra fremmede – *damned if you do, damned if you don't*. I likhet med Ingrid forteller også Marte at hun «kan få blikk» når hun har på seg arbeidsklærne. At jentene får blikk fra fremmede eller andre elever på skolen viser hvordan synligheten øker når de er ikledd arbeidsklærne. De peker seg ut i mengden og blir tokens for utradisjonelle utdanningsvalg. Dette underbygges i sitatet fra Karoline:

Karoline: Du slipper ikke akkurat unna heller når du går der med arbeidsklær da, for de er jo helt gule med refleks, så du slipper ikke akkurat unna heller. Det vises godt at du ikke er, at du ikke er sykepleier da. Det vises jo at du har valgt noe helt annet.

Da Karoline sier at «du slipper ikke akkurat unna heller» refererer hun til den negative oppmerksomheten fra fremmede. Hun opplever også at oppmerksomheten utspiller seg gjennom stygge blikk. Gjennom bruken av arbeidsklær signaliserer jentene at de ikke følger den opptrukne stien for jenter – at de for eksempel ikke er sykepleiere som Karoline anvender som eksempel da hun nevner et typisk kvinneyrke. Det er et paradoks at arbeidsklær, som i utgangspunktet representerer arbeiderlikhet, medfører negativ oppmerksomhet for jentene. Det som skal skape likhet og tydeliggjøre hvordan jentene er en av gutta fører samtidig til økt synlighet, og at jentene dermed utpeker seg enda tydeligere som tokens. Jentene står på mange måter ovenfor en vanskelig oppgave; de må passe på å ikke være for feminine slik at de ikke oppfattes som «en av gutta», samtidig som de ikke må bli for maskuline slik at de blir for synlige og opplever negative sanksjoner. Denne balansegangen virker å være hårfin, og det kan være vanskelig å vite hvor grensen går mellom å være «for feminin» eller «for maskulin». Neumann, Rysst og Bjerck (2012) finner i sin studie at dersom kvinnene opptrer

for maskulint kan de fort bli møtt med fordommer eller bli stemplet som lesbiske (Neumann et al., 2012, s.248). Dette kommer også fram i intervjuet med Karoline som forteller at det er lett å bli stemplet som lesbisk når man er jente på mannsdominerte yrkesfag. «Du kan til og med ha guttekjæreste, men de tror fortsatt at du er lesbisk» (Karoline). Dette viser hvordan heteronormativiteten er internalisert innenfor disse yrkesområdene (Neumann et al., 2012, s.248), og hvordan jentene må være påpasselige med hvordan de gjør kjønn for å ikke bryte denne.

Det virker å være en ambivalens knyttet til bruk av arbeidsklær blant jentene. Mens noen liker å gå i arbeidsklærne fordi de er behagelige, eller fordi de ikke trenger å finne ut hva de skal ha på seg, er det andre som ikke liker å ha de på seg fordi de ikke føler seg vel i dem. Denne ambivalensen kommer til syne i dialogen mellom Marte og Sunniva:

Marte: Jeg liker ikke arbeidsbuksa å gå med så ...

Sunniva: Jeg elsker det.

Ingvild: Hvorfor ikke?

Marte: Det er ukomfortabelt ... altså jeg føler meg litt ukomfortabel i det for det er jo ikke meg, ikke sant?

Ingvild: Arbeidsklærne liksom?

Marte: Mhmm. Så altså det er jo ikke meg.

Sunniva: Der er vi omvendt, jeg *er* arbeidsklær.

Ingvild: Ja, for du liker å gå med det uansett?

Sunniva: Ja. Det viser hvem jeg er.

Denne samtalen viser hvordan klær er en viktig del av identiteten hos jentene. Da Marte sier at «det er jo ikke meg», forteller hun implisitt at arbeidsklærne bryter med hennes personlige identitet, slik at det ikke oppleves naturlig for henne å gå i disse. Marte sier at hun liker å eksperimentere med klær, og at hun legger mye fokus i hva hun har på seg. Sunniva på den andre siden sier at hun «driter i» hva hun har på seg, og at hun har en «guttete stil». Hun trives også godt i arbeidsklærne og at dette gjenspeiler hennes identitet. Kanskje er det derfor en forutsetning å være en guttejente for å trives i arbeidsklærne?

Til tross for at det er flere historier om negativ oppmerksomhet knyttet til bruken av arbeidsklær, forteller også noen om positiv oppmerksomhet. «Jeg har også fått kommentarer på at «det er så kult at dere har på arbeidsklær»» (Marte). Lene synes det er «morsommere» at

jenter har på arbeidsklær, og at det er bra at det også er jenter som går med det, ikke bare gutter. Hun har en oppfatning av at det er mange som tenker at det bare er gutter som går i slike klær, og at det derfor er viktig å vise at det faktisk eksisterer jenter som også tilhører den yrkesgruppen som går kledd i denne type klær. For Karoline sin del anser hun det som nødvendig at hun som jente ikke lar de stygge blikkene skremme henne fra å gå med arbeidsklær i offentligheten. Hun ønsker å gå med arbeidsklær da hun er på matbutikken eller i byen fordi hun mener at folk trenger å se jenter i arbeidsklær «hvis man ønsker at det skal bli mer normalisert». Det kan derfor tenkes at synligheten som arbeidsklærne gir er nødvendig for at det skal skje en holdningsendring knyttet til jenter i mannsdominerte yrkesfag.

4.4 Avrunding analyse

I dette kapitlet har jeg analysert funn fra datamaterialet mitt knyttet til de tre hovedtemaene 1. *Valg av mannsdominerte yrkesvalg og reaksjoner på valget* 2. *Utfordringer i hverdagen* og 3. *Tokens eller en av gutta?* Jeg har forsøkt å svare på forskningsspørsmålene ved å anvende teori og tidligere forskning som linser for tolkning av jentenes fortellinger. Analysen viser at det i stor grad eksisterer kjønnsstereotyper, tradisjonelle kjønnsforståelser og generaliseringer som skaper ulike utfordringer i jentenes skolehverdag. Bransjen de kommer inn i er på mange måter designet for menn, og fortellinger om praktiske utfordringer ved utførelsen av arbeid, fordommer, diskriminering og seksualisert gutteprat vitner om manglende tilrettelegging og ivaretagelse. Jentene selv er imidlertid en del av opprettholdelsen og reproduksjonen av disse utfordringene ved at de i stor grad tilpasser seg det mannlige fellesskapet og forsøker å være «en av gutta». I neste kapittel diskuterer jeg disse utfordringene i en større kontekst og ser det i sammenheng med mitt eget begrep «jenteeffekten».

5. Diskusjon

Så langt i oppgaven har jeg analysert funn knyttet til disse hovedtemaene: 1. Hvorfor jentene har valgt mannsdominerte yrkesfag, og hvilke reaksjoner de har blitt møtt med. 2.

Utfordrende episoder – både praktiske utfordringer knyttet til mangel på toalett og passende arbeidsklær, men også kjønnsdiskriminering og seksualisert kultur. 3. Om jentene blir stemplet som tokens eller en av gutta. Til tross for at Norge har kommet en lang vei når det gjelder likestilling i utdannings- og arbeidsmarkedet, viser funnene fra analysen at det fremdeles er et stykke arbeid igjen for å sikre gode mulighetsrom for barn og unges utdanningsvalg. Jentene møter både fordommer og stereotypier, en seksualisert mannskultur og kjønnede forventninger til hvordan de skal, og bør oppføre seg. I diskusjonen som følger vil jeg forsøke å løfte disse individuelle erfaringene og se de i sammenheng med ulike prosesser knyttet til kulturen på disse yrkesfagene, interaksjon, symboler og organisatoriske trekk. I tillegg skal jeg diskutere hvordan jenteeffekten har konsekvenser utover individer og skolesystemet, men også for samfunnet som helhet.

5.1 Jenteeffekten

I arbeidet med masteroppgaven har jeg identifisert det jeg omtaler som «jenteeffekten».

Begrepet har blitt anvendt tidligere for å beskrive effekten jenter har i en undervisningsgruppe. Forskning har nemlig vist at en høy andel jenter i en undervisningsgruppe fører til at karaktergjennomsnittet går opp (Moe, Skjeggstad & Tjernshaugen, 2011). I denne oppgaven identifiserer jeg imidlertid jenteeffekten som et mer komplekst begrep: Begrepet omhandler den effekten og rollen jentene innehar som følge av at de er i kjønnsmessig mindretall i et guttedominert fellesskap. Fordi jentene blir ansett som rolige og fornuftige, blir de satt i en posisjon hvor det forventes at de skal holde styr på guttene, som gjerne anses som viltre og urolige. Gjennom datamaterialet mitt har jeg identifisert tre hovedaspekter ved jenteeffekten:

- Guttene blir roligere fordi jentene holder dem i tøylene.
- Arbeidet blir utført med en større nøyaktighet og bedre fokus.
- Det blir et mer strukturert, ordnet og sunt arbeidsmiljø.

Ved første øyekast synes det er å være utelukkende fordelaktig at jentene kan ha en positiv effekt på lærings- og arbeidsmiljøet. Det må imidlertid stilles kritiske spørsmål til hva slike generaliseringer basert på kjønn har å si for individene som blir utsatt for dem. Hva skjer når det forventes at jenter er rolige og sindige vesener, mens gutter er det motsatte? Ifølge Correll (2001) kan kjønnsstereotypier påvirke både skoleprestasjoner og videre karrierevalg. Hun

argumenterer for at utbredte kulturelle oppfatninger om kjønn og kompetanse påvirker hvordan jenter og gutter vurderer sin egen kompetanse knyttet til utførelsen av ulike oppgaver. Det kan enten være et resultat av en internalisert kulturell tro om hvordan man gjør maskulinitet eller femininitet, eller et resultat av de forventningene som jenter og gutter blir møtt med hos andre (Correll, 2001, s.1698). Metaforen hvor jentene må holde guttene i tøylene kan dermed bli det Merton (1957) omtaler som en selvoppfylgende profeti. «The self-fulfilling prophecy is, in the beginning, a *false* definition of the situation evoking a new behaviour which makes the original false conception come true» (Merton, 1957, s.423). Når lærere forventer av jentene at de skal være rolige, og at de skal passe på at guttene oppfører seg, kan dette altså bli faktum. Jentene påtar seg denne rollen og opplever den som «naturlig», mens guttene ikke har behov for å oppføre seg bedre fordi det allerede er forventet at de skal oppføre seg dårlig. Jenteeffekten kan derfor anses å ha en negativ påvirkning på både gutter og jenters handlingsrom; guttene blir svartmalt og sett på som de problematiske elevene, mens jentene blir satt i en rolle som «kontrollører» hvor de får ansvaret for å holde ro og orden i klasserommet bare ved å være til stede. Disse forventningene legger føringer for deres oppførsel og handlingsrom. På bakgrunn av dette vil jeg argumentere for at jenteeffekten kan medføre en ekstra byrde spesielt for jentene, som ikke bare skal passe på å oppføre seg på en passende måte for å bli ansett som en del av gutta, men også blir ilagt et ansvar for å kontrollere guttenes oppførsel. Det kan være en vanskelig situasjon å stå i ettersom jentene balanserer på en knivsegg mellom forventninger om å skape ro og orden, samtidig som de må få innpass hos guttene og derfor ikke må legge begrensninger på deres oppførsel. Man kan stille spørsmål ved hvordan jentene lykkes i å møte lærernes og guttenes forventninger på samme tid, når disse synes å være motstridende. Den selvoppfylgende profetien knyttet til jenteeffekten kan i så måte ha en negativ konsekvens ved at den bidrar til å reproducere kjønnsstereotypiske forventninger i skolen. Dette kommer også til uttrykk i forventningen om at jentene er nøye og fokuserte, mens guttene gjør ting effektivt, men rotete.

I datamaterialet mitt kommer det frem at jenteeffekten også påvirker arbeidsmiljøet på praksis- og lærlingeplasser. Flere av jentene opplever at det er et ønske fra bedrifter at det skal bli rekruttert flere jenter fordi dette kan ha en positiv innvirkning på det psykososiale arbeidsmiljøet. Jentene poengterer at de tenker annerledes enn guttene, og at miljøet på de mannsdominerte arbeidsplassene kan bli mindre hardt og hierarkipreget. De mener at jenter har et annet syn på ting, og at de kan bidra til å skape tryggere arbeidsmiljø hvor kollegaer snakker hyggeligere til hverandre og i større grad anerkjenner hverandres styrker. Alle

arbeidsmiljø nyter godt av mangfold og kjønnsbalanse, da dette bidrar til et dynamisk miljø som er åpent for utvikling og nye impulser (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.14). Jenteeffekten kan derfor påvirke arbeidsmiljøet på en god måte. På den andre siden kan jenteeffekten bidra til en legitimering av den seksualiserte kulturen på arbeidsplassene. Jenteeffekten bunner i en forståelse om at jenter og gutter er ulike fra naturens side, og at jenter og gutter har ulike forventninger og roller forbundet til seg. Forståelsen av at «gutter er gutter», og at de må få lov til å oppføre seg som de vil, virker å være rådende, og dette kan ha negative konsekvenser – spesielt for jentene som ofte er de som blir objektivisert og seksualisert i denne sammenhengen. Slik blant annet Bolsø, Langåker og Mühleisen (2017) og Neumann, Rysst og Bjerck (2012) argumenterer for er kulturen på de mannsdominerte arbeidsplassene seksualisert på menns premisser. Dette medfører at jentene per definisjon blir ekskludert fra det uformelle mannlige arbeiderfelleskapet som opprettholdes blant annet gjennom seksualisert gutteprat og artefakter som for eksempel pornografiske plakater (Bolsø, Langåker & Mühleisen, 2017, s.10). Dette poengterer også Acker (1990) som mener at pornografiske bilder og seksualisert prat er uttrykk for mannlig dominans, og bidrar til å skape en hierarkipreget struktur hvor kvinner er de som blir ekskludert og havner på bunn i det sosiale hierarkiet på arbeidsplassen (Acker, 1990, s.153). I flere av intervjuene ga jentene uttrykk for at de hadde noen bekymringer knyttet til det å starte på mannsdominerte yrkesfag. Noen var redde for at de kom til å bli mye alene og føle seg utenfor ettersom de visste at de ville være i kraftig mindretall, og kanskje bli eneste jente i klassen.

Slik jeg ser det kan kjønnede forventninger og generaliseringer bidra til å opprettholde den seksualiserte kulturen, som igjen kan virke avskrekkende på jenter som egentlig ønsker å søke seg til disse linjene. Denne problematikken har det også blitt rettet søkelys mot i media, og en sak om 17 år gamle Wilmine Holt som ble utsatt for seksuell trakassering da hun var på utplassering fikk mye oppmerksomhet da den ble publisert i fjor (Tvedt & Sagen, 2021). Det kan tenkes at problematikken knyttet til seksuell trakassering og diskriminering kan føre til at jenter ikke tør å søke på mannsdominerte yrkesfag, fordi de er redd for å bli utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet slik blant annet Wilmine ble offer for. Det er imidlertid viktig å påpeke at funnene fra analysen viser at jentene selv gjør generaliseringer basert på kjønn, og ikke vektlegger forskjeller innad i kjønnsgrupperingene. Dette kommer til uttrykk både når de snakker om jente- og gutteferdigheter og den seksualiserte guttepraten. Årsaken til dette kan være at slike generaliseringer som jenteeffekten baserer seg på har blitt internalisert fra jentene var små barn. Allerede i barnehagen blir gutter og jenter møtt med ulike

forventninger, hvor gutter forventes å være mer aktive og leke utendørs, mens jenter er rolige og omsorgsfulle (Bakken & Lindhardt, 2021, s.210). Slike stereotypiske forestillinger utspiller seg også i hvordan barnehageansatte snakker ulikt til gutter og jenter, og hvordan de slår ned på uønsket atferd hos barna. Dersom en jente slår et annet barn kan dette bli møtt med kraftigere reaksjoner enn om en gutt gjør det samme (Bakken & Lindhart, 2021, s.214). Dette tydeliggjør hvordan sosialisering både i og utenfor hjemmet kan bidra til at barn internaliserer kjønne, stereotypiske kjønnsroller fra svært ung alder, og hvordan disse forventningene følger de gjennom hele utdanningsløpet. Slik Mathiesen mfl. (2010) argumenterer for oppdras norske barn til likestilling på et ideologisk plan, hvor det snakkes om like muligheter og rettigheter for jenter og gutter. Den kommersielle kulturen som dagens barn vokser opp i er derimot sterkt preget av blant annet kjønnssegregerte produkter, og foreldre tar ikke nok ansvar i å ta bevisste valg for å utfordre tradisjonelle kjønnsroller hos sine barn (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.12). Internaliserte kjønnsroller og rolleforventninger er nok også noe av grunnen til at jentene i denne studien stort sett utøver det Merton ([1938] 1985) omtaler som konform atferd. Enhver gruppe av mennesker er preget av et nett av forventninger som legger føringer for sosial orden og atferd hos gruppemedlemmene, og ved å utføre en konform atferd møter man disse forventningene og normene (Merton, [1938] 1985, s.5.). Jentene har et sterkt ønske om å ikke bli sett for sitt kjønn, og å bli regnet som en av gutta. Derfor aksepterer, legitimerer og reproducerer jentene kjønne generaliseringer, griseprat og erting.

På bakgrunn av resonnementene ovenfor vil jeg argumentere for at en stereotypisk kjønnsforståelse, generaliseringer, og seksualisert kultur samlet sett begrenser jenters mulighetsrom til å velge den utdanningen de ønsker. Til tross for at gutter og jenter har de samme formelle rettighetene når det gjelder utdanningsvalg, er det flere uformelle utfordringer som kan hindre jenter i å velge og gjennomføre den utdanningen de ønsker, som for eksempel yrkesfag i det mannsdominerte feltet. Slik det fremkommer i analysen er det fremdeles et knippe utfordringer som gjør at det er vanskeligere for en jente å velge og gjennomføre mannsdominerte yrkesfag, enn det er for en gutt. Den reelle valgfriheten er derfor svekket, noe som er både urettferdig for det enkelte individ, men også for samfunnet som helhet.

5.2 Jenteeffekten i et større perspektiv

Så langt har jeg diskutert hva jenteeffekten går ut på, og hvordan slike generaliseringer påvirker både jenter og gutter, og miljøet på skolen og på arbeidsplassen. Jenteeffekten

handler imidlertid ikke bare om hvilken effekt jenter har for lærings- og arbeidsmiljøet, men omhandler også effekten av mangelen på jenter i det mannsdominerte yrkesfagfeltet. Mangelen på jenter innad i disse bransjene har nemlig flere negative konsekvenser for samfunnet som helhet. For det første fører det kjønnsdelte arbeidsmarkedet til en dårlig utnyttelse av befolkningens ressurser (NOU 2019:19, s.134; Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.14). Ut fra et samfunnsøkonomisk perspektiv vil det være gunstig å arbeide for et mindre kjønnssegregert arbeidsmarked fordi det vil føre til at vi kan få en bedre utnyttelse av de ressursene vi har tilgjengelige, og dermed få en bedre organisering av samfunnet vi lever i. Arbeidsmarkedet er avhengig av så god arbeidskraft som mulig, og da er det svært viktig at rekrutteringsgrunnlaget omfatter begge kjønn, i alle slags bransjer (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.14-15). Dette kan sees i sammenheng med den norske modellen, som bygger på de tre grunnpilarene økonomisk styring, organisert arbeidsliv og offentlig velferd (Bungum, Forseth & Kvande, 2015, s.15). Disse grunnpilarene har utgangspunkt i kjerneverdier som likhet, frihet og fellesskap (Bungum, Forseth & Kvande, 2015, s.34). Den norske modellen er totalt avhengig av høy sysselsetting for å kunne finansiere universelle velferdsordninger, og det er derfor en viktig forutsetning at størst mulig andel av befolkningen har lønnsarbeid. Arbeidslinja står derfor sterkt, som både en rett og en plikt. Dette innebærer at borgerne opparbeider seg rettigheter til en rekke velferdsordninger gjennom lønnet arbeid (Bungum, Forseth & Kvande, 2015, s.15). På bakgrunn av dette er naturligvis også likestilling i arbeidslivet svært sentralt for å kunne opprettholde den norske modellen (Danielsen, Larsen & Owesen, 2015, s.189). For å sikre at flest mulig har lønnsarbeid er det viktig at man rekrutterer fra begge kjønn, og at alle har mulighet til å anskaffe seg et arbeid som de trives i, og ønsker å bli værende i. Arbeid for å sikre gode mulighetsrom og valgfrihet hos barn og unge bør derfor være en stor prioritet for å sørge for at så mange som mulig bidrar til å skape en bærekraftig velferdsstat i Norge.

En annen effekt av det kjønnssegregerte arbeidsmarkedet, og mangelen på jenter i mannsdominerte yrkesfag, er at det fører til lønnsforskjeller mellom menn og kvinner. Generelt sett er det kjønnsdelte arbeidsmarkedet i Norge en sentral forklaringsfaktor på kjønnsforskjellene når det gjelder lønn, og dette henger sammen med arbeidstid, arbeidsforhold og karriereutvikling (Wagner, Fjell, Frisell & Østbakken, 2020, s.7). I NOU 2008:6 identifiseres fem hovedårsaker til lønnsgapet mellom kjønnene, hvor den tredje årsaken som vektlegges er at lønnsgapet følger det kjønnsdelte arbeidsmarkedet (NOU 2008:6, s.182). Dette belyses også i NOU 2013:13 hvor forskjeller i lønn forklares ut ifra

yrkesdeltakelse, utdanning, arbeidserfaring og kompetanse, men også bransje- og sektortilknytning (NOU 2013:13, s.151). Dette innebærer at når kvinner og menn befinner seg innenfor ulike bransjer og sektorer, fører dette til lønnsforskjeller fordi tradisjonelle kvinneyrker stort sett er dårligere betalt enn tradisjonelle mannsyrker. Dette omtales ofte som verdsettingsdiskriminering, som handler om at arbeid som ofte utføres av kvinner lønnes lavere enn arbeid som utføres av menn, selv om arbeidet har lik verdi. Årsaken til dette kan være at samfunnet tradisjonelt sett har tillagt kvinners arbeid og omsorgsproduksjon liten verdi. Når denne typen arbeid nå har blitt lønnsarbeid, er de ofte preget av lav lønn fordi det samme arbeidet til en viss grad fremdeles utføres gratis av kvinner hjemme (NOU 2008:6, s.183-185). Lønnsgapet mellom kvinner og menn fører også til makt- og statusforskjeller, da tradisjonelle kvinneyrker ofte har lavere status som følge av lavere lønn og typen arbeid som utføres. Dette har videre konsekvenser når det kommer til pensjonisttilværelsen, da kvinner i gjennomsnitt har langt dårligere pensjon enn menn (Revfem, 2020). På bakgrunn av dette er det viktig å jevne ut kjønnsbalansen i det norske arbeidsmarkedet, og da også sørge for økt rekruttering av jenter til mannsdominerte yrkesfag. Dersom man skal lykkes i å minske lønnsgapet mellom norske kvinner og menn er det en forutsetning at begge kjønn jobber innad i de samme bransjene og sektorene, slik at arbeidsmarkedet er preget av mangfold.

Jeg ønsker nå å rette blikket mot Acker (1990) og hennes fem prosesser som reproducerer kjønnete strukturer (Acker, 1990, s.146-147). På bakgrunn av det jeg har diskutert ovenfor er det tydelig at jenteeffekten kommer til uttrykk gjennom de samme prosessene som Acker beskriver. I det følgende gir jeg en gjennomgang av jenteeffekten sett i lys av disse prosessene;

1. Jenteeffekten bidrar til å opprettholde kjønnsdelinger – i skolen hvor jenter og gutter blir møtt med ulike forventninger knyttet til tillatt og ønsket atferd, men også i samfunnet som helhet ved at ringvirkninger av jenteeffekten kan bidra til å opprettholde kjønnsstradisjonelle forståelser av kjønn og arbeid, samtidig som det kan motvirke økt rekruttering av jenter til mannsdominerte fagfelt.
2. Jenteeffekten bidrar til å legitimere symboler som gir uttrykk for en seksualisert kultur hvor jentenes kjønn blir objektivisert. Plakater av nakne damer er et godt eksempel på dette.
3. Jenteeffekten påvirker interaksjonen mellom kjønnene gjennom en forståelse av at «gutter er gutter» og må få snakke om det de vil. Guttene bestemmer hva som skal snakkes om og hvem som blir inkludert i denne guttepraten. Dersom jentene ønsker å

være en av gutta må de ta del i den maskuline sjargongen og ikke la seg krenke av guttenes griseprat.

4. Jenteeffekten fører til en bevissthet rundt individuell identitet ved at den bygger på kjønnede generaliseringer som understreker hvordan jenter og gutter er forskjellige. Jentene er synlige for sitt kjønn, samtidig som de ønsker å bli sett som en av gutta. Ved å uttrykke individuell identitet gjennom klær og sminke kan de bli bærere av sitt kjønn enda tydeligere, men risikerer da å ikke få innpass hos guttene. Ved å være ikledd en mer maskulin stil, som for eksempel arbeidsklær, risikerer de derimot å bli møtt med stygge blikk fra fremmede.
5. Jenteeffekten er innlemmet i de fundamentale sosiale strukturene som de mannlige yrkesfagene bygger på. Fagfeltet som jentene beveger seg inn i er ikke kjønnsnøytralt, men sterkt preget av at det har vært gutter og menn som har dominert disse fagene. Dette kommer til uttrykk gjennom jentenes fortellinger om mangel på toalett på anleggsplasser, for store arbeidsklær, fordommer, diskriminering og utestenging. Bransjen som jentene beveger seg inn i er designet for menn, og det er fremdeles mangel på tilrettelegging for kvinner.

På bakgrunn av dette ønsker jeg å argumentere for at utfordringene som jentene møter på i skolehverdagen, grunner i flere ulike prosesser på ulike nivå. Disse prosessene spiller på hverandre og skaper barrierer for jenter som kjønnsminoritet i mannsdominerte yrkesfag. Videre skal jeg diskutere hvilke tiltak som kan være gunstige for å motvirke disse utfordringene, samt hva som kan bidra til økt rekruttering.

5.3 Veien videre – tiltak og rekruttering

Funnene fra analysen viser tydelig at kjønnsubalanse i de mannsdominerte yrkesfagene ikke bare handler om individuelle valg, men også strukturer, kulturer, organisatoriske trekk og manglende tiltak. Utdanningsvalg foregår ikke i et vakuum, men foretas innenfor samfunnets, utdanningssystemets og arbeidsmarkedets segregerte kjønnsstrukturer (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.12). Etersom utdanningsvalg ikke bare handler om personlige preferanser og interesser, reiser det behov for tiltak for tilrettelegging og rekruttering.

Skolen som jentene går på har innført tiltak for å ivareta de jentene som har valgt utradisjonelle linjer, men jentene har blandede opplevelser av hvor godt dette fungerer. I regi av skolen får alle jentene som går mannsdominerte yrkesfag mulighet til å møtes for å snakke sammen, dele erfaringer og spise pizza. Møtene blir delt opp slik at første- og andreårselever er hver for seg. Dette foregår ifølge jentene ca. en gang i måneden, eller sjeldnere. Noen av

jentene har gode opplevelser fra disse møtene, og mener det er et fint tiltak som tilrettelegger for samhold mellom jentene, på tvers av de mannsdominerte linjene. Andre mener imidlertid at dette tiltaket er unødvendig, og at det oppleves påtvunget å sitte sammen med de andre jentene når de i utgangspunktet ikke er venner. De forteller at de ikke føler noen tilknytning til de andre jentene utover de jentene de kjenner fra før, og er derfor ikke komfortable med å snakke om utfordringer eller vanskelige episoder på disse møtene. Enkelte nevner også at de ikke ser behovet for slike tiltak bare fordi de har valgt utradisjonelle yrkesfag, og at det på sett og vis virker mot sin hensikt da det tydeliggjør at de er annerledes og skiller seg ut fra majoriteten. Slik det kommer frem i analysen har samtlige av jentene et behov for å være en av gutta, og ønsker ikke å bli satt i en posisjon hvor de blir ekstra lagt merke til – de ønsker ikke å være et symbol for sitt kjønn, men bli sett for sine personlige egenskaper og ferdigheter. På den andre siden kan det være nødvendig at jentene får økt oppmerksomhet rettet mot seg, og at dette i seg selv er et viktig tiltak for normalisering og rekruttering. Jentene forteller at de får gensere fra skolen hvor det står «kvinner i utradisjonelle yrker», og at de er ikledd disse når de for eksempel besøker ungdomsskoler og informerer om de linjene de går på. De jentene som forteller om dette tiltaket stiller seg positive, og mener det er en fin måte å vise fram at det er greit å være jente på mannsdominerte yrkesfag, og at det faktisk er lov å velge utradisjonelle linjer for sitt kjønn på videregående skole. Mathiesen, Buland & Bungum (2010) vektlegger også betydningen av rollemodeller som et viktig tiltak for å øke rekrutteringen av jenter til mannsdominerte yrkesfag. Det er viktig tiltak i seg selv å bidra med å dekonstruere de stereotype forestillingene om hvem som går på disse yrkesfagene. Slik både Kanter ([1977] 1993) og Acker (1990) påpeker, eksisterer det forestillinger om hvordan den typiske «kvinnearbeider» og «mannsarbeider» ser ut. Ser man for seg et bilde av en sykepleier ser man gjerne en kvinne, mens om man ser for seg en bilmekaniker dukker bildet av en mann opp. Vi må derfor bryte ned de tradisjonelle bildene, slik at de ikke kategorisk avfeier halvparten av befolkningen (Mathisen, Buland & Bungum, 2010, s.37). Det kan derfor være et viktig tiltak at jentene reiser rundt på ungdomsskoler og gir informasjon om linjene de går på. På den måten kan unge få utvidet horisonten for hva som er mulig å velge og å gjøre.

Den seksualiserte kulturen og kjønnsdiskrimineringen på de mannsdominerte yrkesfagene vitner om at det trengs en holdningsendring, både på skolen og i bransjen generelt. For å skape en slik holdningsendring er det flere ting som blir viktig. For det første vil jevnere kjønnsbalanse være en viktig faktor i seg selv. Ved at man får flere jenter inn på disse linjene kan man hindre at gutter og menn får opprettholde den seksualiserte mannskulturen uten å bli

møtt med motreaksjoner. Den typiske gutteprat vil også bli utfordret dersom flere jenter kommer inn på linjene og skaper et nytt fellesskap. Det kan imidlertid være utfordrende å øke rekrutteringen og skape jevnere kjønnsbalanse når den seksualiserte kulturen i seg selv motvirker dette. Det blir dermed en ond sirkel, som bidrar til å opprettholde den mannsdominerte kulturen preget av gutteprat, seksualisering og manglende tilrettelegging for jenter. Det kan derfor være en idé å innføre holdningskampanjer på skolen og i lærlingebedriftene, og dermed ta tak i problemet ved roten. Den eneste måten man kan bli kvitt den uheldige kulturen er å endre holdningene til de som bidrar med å opprettholde og reproducere den. Det burde i utgangspunktet være en selvfølge at det ikke er tillatt å ha plakater av nakne damer henge oppe på skolens verksted eller i en lærlingebedrifter, men på bakgrunn av jentenes fortellinger er det tydelig at dette ikke er tilfelle. Det trengs derfor en renvask i de mannsdominerte yrkesfagene, hvor det er nulltoleranse for seksualisert kultur og objektivisering av kvinner. Med renvask mener jeg en mental, materiell og strukturell opprensning hvor man fjerner de holdninger og symboler som bidrar til reproduksjon av et heteronormativt, mannsdominert fellesskap hvor det er akseptert at det kvinnelige kjønn blir redusert til et seksuelt objekt. Ifølge Hansen, Haaland, Møller & Vagle (2020) ligger noe av ansvaret hos lærere og rådgivere på de yrkesfaglige linjene, og slik det fremkommer i deres studie vies det liten oppmerksomhet til ivaretagelse av kjønnsminoriteter i yrkesopplæringen. Dette grunner i manglende fokus på kjønnsproblematikk i yrkesfaglærerutdanningene, noe som fører til at yrkesfaglærere ikke besitter god nok kompetanse til å håndtere kjønns spesifikke utfordringer i møte med elever. For å bidra til økt bevisstgjøring og kompetanse hos framtidens yrkesfaglærere er det derfor viktig at ledelsen ved lærerutdanningsinstitusjonene følger opp nasjonale retningslinjer for føringer om kjønn, likeverd og minoriteter i lærerutdanningene på en tydelig måte i lokale studie- og programplaner (Hansen, Haaland, Møller & Vagle, 2020, s.159-160). Det er viktig å poengtere at jentene i min studie snakker varmt om lærerne sine, og opplever at de ivaretar og følger de opp på en god måte. Historiene som belyses i analysen vitner derimot om at det likevel forekommer utfordrende situasjoner, og at det mangler tilrettelegging for å ivareta jentene i større grad.

Samtlige av jentene mener at det er behov for mer hospitering på ungdomsskolen for å kunne øke rekrutteringen av jenter til de mannsdominerte yrkesfagene. De forteller at det burde blitt gitt mer informasjon på ungdomsskolen, og vektlegger spesielt betydningen av å få konkrete opplevelser fra feltet. Gjennom hospitering kan elevene få mulighet til å se hva de ulike

linjene faktisk går ut på, noe som kan bidra til at jenter som er usikre på hva de skal velge blir motivert til å ta et utradisjonelt valg. Jenter som er i en søkende prosess i forhold til hvilken utdanningsretning de skal velge, kan gjennom konkrete opplevelser ved hospitering få mulighet til å gjøre et mer informert valg (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.36).

5.4 Avrunding diskusjon

I dette kapitlet har jeg diskutert begrepet «jenteeffekten» og hvordan dette kan påvirke det enkelte individ og samfunnet som helhet. Gjennom diskusjonen har jeg forsøkt å vise hvordan utfordringer som jentene møter på som kjønnsminoritet handler om flere ulike prosesser på ulike nivå som spiller sammen og får betydning for jentenes skolehverdag. Generaliseringer som jenteeffekten bygger på er uheldig for det enkeltes individ sin handlingsfrihet, og fører til en legitimering av uønsket oppførsel og seksualisert kultur. Dette gjenspeiler seg blant annet i den daglige interaksjonen mellom jentene og guttene, i symboler som plakater av nakne damer på verkstedet, og generelt i den overordnede kulturen på de mannsdominerte yrkesfagene. Denne problematikken kan føre til utfordringer med rekruttering av jenter til mannsdominerte yrkesfag, noe som bidrar til opprettholdelsen av den skjeve kjønnsbalansen disse linjene er preget av. Skjev kjønnsbalanse har negative konsekvenser for samfunnet, og jeg har trukket fram dårlig utnyttelse av befolkningens ressurser, opprettholdelse av lønnsgapet, dårligere pensjon for kvinner og statusforskjeller som viktige konsekvenser. Dette viser hvordan jenteeffekten handler om et samspill mellom strukturer, kulturer og interaksjoner. I neste kapittel oppsummerer jeg oppgavens hovedfunn, samt gir mine tanker om videre forskning på feltet.

6. Avslutning

Gjennom denne masteroppgaven har jeg undersøkt hvordan åtte jenter ved en videregående skole i Trøndelag opplever sin hverdag på mannsdominerte yrkesfag, basert på kvalitative dybde- par- og gruppeintervjuer. Jeg formulerte følgende overordnede problemstilling:

Hvordan opplever jenter sin skolehverdag på mannsdominerte yrkesfag, og hvordan kan man forstå disse opplevelsene i lys av teorier om kjønn og mindretallsatferd?

Formålet med gjennomføring av intervjuer med jentene var å få innsikt i hvordan deres hverdag oppleves på både godt og vondt. I analyse- og diskusjonskapitlene har jeg spesielt lagt vekt på de utfordringene som jentene møter på i sin hverdag som følge av å være i kjønnsmessig mindretall. Ved å vektlegge disse utfordringene ønsker jeg å sette søkelys på hvordan de kan skape hindringer for reell valgfrihet når det gjelder barn og unges utdanningsvalg. For å strukturere analysen utformet jeg ytterligere tre forskningsspørsmål basert på teori og min egen empiri:

- *Hvorfor har jentene valgt mannsdominerte yrkesfag, og hvilke reaksjoner har de blitt møtt med?*
- *Hvilke utfordringer møter jentene på i sin hverdag på skolen og i praksis?*
- *Hvilke tilpasningsstrategier benytter jentene seg av for å passe inn?*

I det følgende presenterer jeg mine hovedfunn, samt gir en kort refleksjon rundt videre forskning på feltet.

6.1 Hovedfunn

Jentene har ulike fortellinger om de utradisjonelle valgene de har tatt. Noen har alltid vært sikre på at en av de mannsdominerte linjene var noe for dem, og de begrunner det med et ønske om å ha en praktisk jobb hvor en er mye utendørs og får brukt kroppen. For andre har derimot veien inn i mannsdominerte yrkesfag vært mindre klar. Noen av jentene hadde i utgangspunktet tenkt å gå helse- og oppvekstfag eller studiespesialisering, men ombestemte seg i siste liten for å endre førstevalget sitt da de skulle søke videregående. Det kommer også frem at bosted kan ha betydning for hvor enkelt eller vanskelig det er å velge utradisjonelt. Overraskende nok skildres det at det er lettere å velge utradisjonelt utenfor storbyen, da det er større aksept for å skille seg ut og være annerledes. Felles for alle jentene er at de har en tradisjonell oppfatning når det gjelder hva som blir ansett som typiske «kvinneyrker» og «mannsyarker», og de er i så måte bevisste i sin rolle som normbrytere gjennom sine utdanningsvalg. Som følge av at de er normbrytere har de blitt møtt med blandende reaksjoner

på valgene de har tatt. Noen har blitt møtt med skepsis, og fått spørsmål om de ikke burde velge en utdanningsretning mer rettet mot jenter, som for eksempel frisørinja. Andre har imidlertid blitt møtt med positive reaksjoner, og fått høre at de er tøffe og modige. Dette vitner om at det eksisterer kjønnsstereotypiske forventninger til jentene og deres utdanningsvalg, og at de er tøffe som tør å bryte med disse.

Gjennomgående i intervjuene uttrykker jentene at de trives godt, og at de ikke opplever at deres kjønn skaper utfordringer eller setter begrensninger i deres hverdag på mannsdominerte yrkesfag. De forteller likevel en rekke historier som både er oppsiktsvekkende og bekymringsverdige. For det første kommer det fram at det er flere praktiske utfordringer som gjør det vanskelig å være jente i disse yrkesfagene. Mangelen på toalett på anleggsplasser, og for store arbeidsklær er eksempler som viser manglende tilrettelegging. Etersom jentene har et sterkt ønske om å være en av gutta, gir de imidlertid uttrykk for at de ikke opplever dette som spesielt problematisk. Utover de praktiske utfordringene fortelles det også om situasjoner hvor det har utspilt seg kjønnsdiskriminering. Å ikke bli inkludert i arbeidet på anleggsplassen, og plakater av nakne damer hengende på verkstedene er eksempler på dette. I tillegg er det flere av jentene som opplever at de blir sett for sitt kjønn, og ikke sine ferdigheter. Enkelte firma kan legge mye vekt på at de ønsker jenter på arbeidsplassen, og dette medfører et unødvendig stort fokus på jentene. De kan også oppleve at andre ikke har troen på at de får til ting, spesielt når det kommer til det praktiske arbeidet preget av tunge løft.

Selv om jentene i denne studien gir sterkt uttrykk for at de er en av gutta, spiller de likevel på generaliseringer basert på kjønn og vektlegger forskjeller mellom seg selv og guttene. De skiller mellom jente- og gutteferdigheter, og har en tydelig oppfatning av at guttene ofte lærer praktiske ting raskere, for eksempel i verkstedet. Jentene er derimot mer nøye, og er både fokusert og strukturert i arbeidet. Jentene mener at guttene gjør ting i hui og hast, og at de er mer rotete og viltre.

Mye tyder på at det i stor grad er guttene som legger føringer for hva som skal snakkes om i hverdagen. Den daglige samhandlingen med guttene er preget av det jentene omtaler som «guttensnakk» eller «griseprat». Jentene mener at guttene ønsker å tøffe seg, blant annet gjennom seksualisert prat. Som følge av at jentene er i tydelig mindretall faller den typiske «jentepraten» mer og mer bort, og det blir derfor naturlig at jentene deltar i den verbale samhandlingen med guttene. Det eksisterer en holdning om at «gutter er gutter», noe som bidrar til å legitimere den seksualiserte guttepraten. Jentene sier at de ikke tar seg nær av

denne typen prat, og at de ikke lar seg krenke. De ønsker heller ikke å ødelegge for guttene ved å styre samtalene i en annen retning.

Det er et gjennomgående funn at jentene ofte blir symboler for sitt kjønn, og at de derfor er svært synlige i det fellesskapet de er en del av. Bruken av arbeidsklær bidrar til dette ved at de viser tilhørighet til bransjen. Det å være synlig som jente i mannsdominerte yrkesfag kan imidlertid føre til negativ oppmerksomhet i form av stygge blikk, både fra andre jenter på for eksempel studiespesialisering og fremmede folk på gaten. Det er ofte eldre mennesker som gir de stygge blikk når de er ikledd arbeidsklær, og det skildres et generasjonsskille når det gjelder slike holdninger. Ifølge jentene er det håp om at negative holdninger til jenter i mannsdominerte yrkesfag vil dø ut i takt med den eldre generasjonen.

I oppgavens diskusjonsdel beskriver jeg det jeg har identifisert som «jenteeffekten». Begrepet omhandler den effekten og rollen som jentene har i det guttedominerte fellesskapet. Slik det fremkommer i analysen gjøres det generaliseringen basert på kjønn fra både elevenes og lærernes side. Jentene får høre at de kan holde styr på guttene, og at de kan bidra til å holde ro i klasserommet. I dette ligger en forståelse av at jentene er rolige og flinke, mens guttene er viltre og vanskelige. Slike generaliseringer fører til at både jentene og guttene blir satt i bås: hvor jentene blir ilagt et ansvar og press om å oppføre seg i tråd med lærernes forventninger, mens guttene blir svartmalt. Dette kan bli en selvoppfyllende profeti, og kan bidra til å motvirke rekruttering av jenter til mannsdominerte yrkesfag. Jenteeffekten virker altså på både individ- og strukturnivå, men hvorfor er det egentlig viktig å gjøre noe med? På individnivå kan slike generaliseringer begrense unges mulighetsrom, og legger spesielt stort ansvar på jentene som ikke bare skal leve opp til lærernes forventninger, men også streber mot å få innpass hos guttene. Dette bidrar også til en legitimering av den seksualiserte kulturen som eksisterer på disse yrkesfagene. Dette er svært uheldig da det kan virke avskrekkende på andre jenter som kunne tenke seg å gå på disse linjene. På strukturnivå bidrar dette til dårlig utnyttelse av befolkningens ressurser, samt opprettholdelse av lønnsgapet mellom kvinner og menn. Når det gjelder tiltak for å motvirke dette nevner jeg holdningskampanjer og mer hospitering på ungdomsskolen som viktige. Gjennom hospitering kan jenter få konkrete opplevelser fra disse fagfeltene, noe som gjør de mer rustet til å ta informerte valg når de skal søke videregående opplæring.

Funnene som er gjort i denne oppgaven er på mange måter nedslående. Jentenes fortellinger tyder på at det mangler tilrettelegging og tiltak for de som velger utradisjonelt. Historiene som kommer fram bunner i at svært mange er preget av kjønnstradisjonelle forståelser og

holdninger selv i dag, og dette gjelder elever, lærere og befolkningen ellers. Til tross for at jentene mener at deres kjønn ikke legger føringer i hverdagen, tyder fortellingene altså på noe annet. Med bakgrunn i denne oppgaven vil jeg tydeliggjøre hvor komplekst kjønn er; det er noe vi er, noe vi gjør, noe som påvirker oss og noe vi selv påvirker. Kjønn er innlemmet i det som omgir oss, i interaksjon med andre, i symboler, verdier, kulturer, organisasjoner og større strukturer. Enten vi vil det eller ikke har kjønn betydning for hvem vi er, hvordan andre oppfatter oss og hvilke muligheter vi har. Funnene i denne oppgaven tydeliggjør nettopp dette.

Det er imidlertid viktig å påpeke at jentene vektlegger at de trives godt på de linjene de går, og at de stort sett er svært fornøyde med miljøet på skolen og i bedrift. Likevel vil jeg argumentere for at det er en vei å gå for å sikre bedre skolehverdager for de som velger utradisjonelt, samt reell valgfrihet når det gjelder barn og unges utdanningsvalg. Da er det viktig å innføre nye tiltak for å ivareta de som allerede har valgt utradisjonelt, men også tiltak som bidrar til økt rekruttering. For å få til dette kreves strukturert politisk satsning og fokus på å utjevne dagens kjønnsubalanse på det yrkesfaglige feltet. Slik Mathiesen mfl. argumenterer for er det viktig å ikke gå i likestillingsfella – vi må ikke tro at vi er så gode på likestilling slik at likestillingsprosessen stagnerer (Mathiesen, Buland & Bungum, 2010, s.48). Vi må tenke over hva slags samfunn vi ønsker oss, og hva som skal til for å komme dit. Dersom ingenting blir gjort, skaper man heller ingen endring. Det kjønnssegregerte arbeidsmarkedet er eksempel på et område hvor Norge kan bli mye bedre, og da må man starte med å sikre gode mulighetsrom for barn og unges utdanningsvalg.

6.2 Videre forskning

Som en videreføring av dette prosjektet vil det være gunstig å gjennomføre forskning som undersøker hvordan gutter forholder seg til jenter i kjønnsmessig mindretall på mannsdominerte yrkesfag, og om de også opplever «jenteeffekten» som jeg har beskrevet i denne oppgaven. Et slikt forskningsprosjekt kan avdekke hvorvidt guttene opplever slike generaliseringer, og om de eventuelt lever opp til disse eller ikke. Det kan være nyttig å få innsikt i hvordan gutter opplever kulturen og miljøet på mannsdominerte yrkesfag, og om deres oppfattelse stemmer overens med jentenes beskrivelse i dette prosjektet. I tillegg kan man i videre forskning også intervju lærere på mannsdominerte yrkesfag og undersøke hvilken rolle de har når det gjelder opprettholdelsen av jenteeffekten, samt mer generelt hvordan de forholder seg til kjønnsperspektiv og kjønnsproblematikk i skolehverdagen. Ved å gjennomføre intervjuer med både gutter og lærere kan man i større grad avdekke årsaker til

hvorfor det fremdeles eksisterer flere uformelle hindringer for jenter i mannsdominerte yrkesfag, og dermed også hva som bør gjøres for å sikre bedre tilrettelegging og ivaretagelse. Utover dette kan man anvende andre metoder og teoretiske verktøy for å gjøre andre funn enn de som er avdekket i dette prosjekt. Et eksempel er å gjennomføre en etnografisk observasjonsstudie av jenter og gutter som har valgt kjønnsutradisjonelle yrkesfag, slik at man kan dypere innsikt i relasjoner og interaksjoner mellom kjønnene. Et annet eksempel er å gjennomføre en dokumentstudie av rapporter fra for eksempel Kunnskapsdepartementet for å undersøke hvordan kjønnsproblematikk innen de yrkesfaglige linjene blir belyst.

I tillegg vil det i framtidig forskning være interessant å undersøke hvordan bosted kan påvirke barn og unges utdanningsvalg. I analysen skildret en av jentene hvordan hun opplevde større aksept for å velge utradisjonelt da hun flyttet ut av storbyen. Det vil derfor være interessant å utføre en komparativ studie hvor man intervjuer ungdommer som bor i norske storbyer og på mindre tettsteder, og sammenligne hvordan de forholder seg til kjønnsutradisjonelle utdanningsvalg. På den måten kan man fått større innsikt i hvilke faktorer som påvirker unge til å velge utradisjonelt.

Litteraturliste

- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A Theory of Gendered Organizations. *Gender & Society*, 4(2), s.139-158. <https://doi.org/10.1177/089124390004002002>
- Atkinson, P. (2015). *For Ethnography*. London: SAGE Publications.
- Bakken, Y. & Lindhardt, E. M. (2021). Tanker fra barnehagen: Personalets refleksjoner om egne erfaringer med kjønn og likestilling. I Faye, R., Lindhardt E. M., Ravneberg, B. & Solbue, V. (Red.), *Hvordan forstå fordommer? Om kontekstens betydning – i barnehage, skole og samfunn* (s.200-221). Oslo: Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215041261-2021-09>
- Berg, M. A. (2020). *Lærlinger som velger utradisjonelt: Kjønn og makt på arbeidsplassen* (Masteroppgave, NTNU). Hentet fra <https://www.trondelagfylke.no/contentassets/1906cb2791b64a4ca8ade32fde2288e7/masteroppgave-marte-berg.pdf>
- Bolsø, A., Langåker, L. & Mühleisen, W. (2017). Kvinner til sjøs: seksuell uorden og disiplinering. *Nordiske Organisasjonsstudier*, 19(1), s.3-23. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2462995>
- Bungum, B., Forseth, U. & Kvande, E. (Red.). (2015). *Den norske modellen – Internasjonalisering som utfordring og vitalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Correll, S. J. (2001). Gender and the Career Choice Process: The Role of Biased Self-Assessments. *American Journal of Sociology*, 106(6), s.1691-1730. <https://doi.org/10.1086/321299>
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative & Mixed Methods Approaches* (5. utg.). Los Angeles: SAGE Publications.
- Danielsen, H., Larsen, E. & Ovesen, I. W. (2015). *Norsk likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Frey, J. H. & Fontana, A. (1993). The Group Interview in Social Research. I Morgan, D. L. (Red.), *Successful Focus Groups: Advancing the State of the Art* (s.20-35). SAGE Publications.
- Goffman, E. (1976). Gender Display. *Studies in Visual Communication*, 3(2), s.69-77. Hentet fra <https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=svc>
- Hammersley, M. (2017). Interview data: a qualified defence against the radical critique. *Qualitative Research*, 17(2), s.173-186. <https://doi.org/10.1177/1468794116671988>
- Hansen, K. H., Haaland, G., Møller, E. & Vagle, I. (2020). Kjønn på dagsordenen – et ikke-tema i yrkesfaglærerutdanningene?. *Scandinavian Journal of Vocations in Development*, 5(1), s.145-166. <https://doi.org/10.7577/sjvd.3715>

- Hestnes, H. (2020). *Kjønn, karrierevalg og karriereveiledning: Hvordan påvirker kjønn karrierevalg og i hvilken grad kan karriereveiledere forholde seg til kjønnsperspektivet?* (Masteroppgave, NTNU). Hentet fra <https://www.trondelagfylke.no/contentassets/1906cb2791b64a4ca8ade32fde2288e7/hestnes-hanna.pdf>
- Ingebrigtsen, E. J. (2021). *Come to mama. Æ vil ha fesken min, den må bare skynde sæ å komme.* (Masteroppgave, NTNU). Hentet fra https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/masteroppgave_emma_johanne_ingebrigtsen.pdf
- Johansen, S. (2020). *Kjønnede klasserom – med rom for jentene?* (Masteroppgave, NTNU). Hentet fra <https://www.trondelagfylke.no/contentassets/1906cb2791b64a4ca8ade32fde2288e7/johansen-sigrid.pdf>
- Kanter, R. M. (1993). *Men and Women of the Corporation*. New York: BasicBooks.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvande, E. & Rasmussen, B. (1992). *Nye kvinneliv – Kvinner i menns organisasjoner*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Mathiesen, I. H., Buland, T. & Bungum, B. (2010). *Kjønn i skolens rådgiving – et glemt tema?* (SINTEF Rapport A13924).
- Merton, R. K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Merton, R. K. (1938). *Social Structure and Anomie*. *American Sociological Review*, 1, s.1-15. Oversatt av Aamodt, C. & Hammersgård, J. A. (1985).
- Mjelde, L. (1999). *Om arbeid, utdanning og kjønn: Fra fabrikk og husstell til olje og omsorg: om endringene i utdanningene i yrkesfaglige studieretninger i Reform 94 tider*. Oslo: Arbeiderbevegelsens utredningsdirektorat.
- Mjelde, L. (2002). *Yrkenes Pedagogikk: fra arbeid til læring – fra læring til arbeid*. Oslo: Yrkeslitteratur.
- Moe, I., Skjeggstad, H. & Tjernshaugen, K. (2011, 12. oktober). Skolekvaliteten er ikke viktig for karakterene. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/zgk4/skolekvaliteten-er-ikke-viktig-for-karakterene>
- Nadim, M. (2015). Generalisering og bruken av analytiske kategorier i kvalitativ forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 3(23), s.129-148. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2015-03-01>
- Neumann, C. B., Rysst, M. & Bjerck, M. (2012). En av gutta: Kvinner og klær i mannsdominerte arbeiderklasseyrker. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 35(3-4), s.240-254. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1781-2012-03-04-05>

- NOU 2008:6. (2008). *Kjønn og lønn – Fakta, analyser og virkemidler for likelønn*. Departementets servicesenter. Informasjonsforvaltning. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-6/id501088/>
- NOU 2012:15. (2012). *Politikk for likestilling*. Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>
- NOU 2013:13. (2013). *Lønnsdannelsen og utfordringer for norsk økonomi*. Finansdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-13/id747181/>
- NOU 2019:19 (2019). *Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Likestillingsutfordringer blant barn og unge*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Teknisk redaksjon. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-19/id2677658/>
- Orupabo, J. (2016). *Kvinnejobber, mannjobber og innvandrersjobber*. Oslo: Cappelen Damm.
- Regjeringen (2021, 18. mars). *Flere jenter velger utradisjonelt på videregående*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/kd/pressemeldinger/2021/flere-jenter-velger-utradisjonelt-pa-videregaende/id2839064/>
- Reisel, L. & Teigen, M. (Red.). (2019). *Kjønnsdeling og etniske skiller på arbeidsmarkedet*. Gyldendal Akademisk.
- Reisel, L., Skorge, Ø. S., Uvaag, S. (2019). *Kjønnsdelte utdannings- og yrkesvalg: en kunnskapsoppsummering*. (2019:6). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Revfem, J. (2020, 8. mars). Kvinner får utbetalt mye mindre i pensjon enn menn, og Nordea er overrasket over den store forskjellen. *Nettavisen*. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/okonomi/nordea-sjekket-forskjellen-pa-menn-og-kvinnere-pensjon-det-de-fant-overrasker-finanstoppen/s/12-95-3423932915>
- Silverman, D. (2001). *Interpreting Qualitative Data* (2.utg.). California: SAGE Publications.
- Skilbrei, M-L. (2019). *Kvalitative metoder: planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sohlberg, P. & Sohlberg, B-M. (2019). *Kunskapens former: Vetenskapsteori, forskningsmetode og forskningsetik*. Stockholm: Liber.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2012). Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis. *Sociological Theory*, 30(3), s.167-186.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

- Thun, C. (2018). Å «bære» sitt kjønn. Kjønnen organisasjonskultur innen realfag. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(1-2), s.120-136. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-01-02-08>
- Torvatn, H., Forseth, U. & Andersen, T. K. (2007). *Partner for arbeidsmiljø – det norske verneombudets rolle og funksjon* (SINTEF Rapport A3085).
- Tvedt, I-K. & Sagen, C. (2021, 3. november). Wilmine (17) ble lærling i drømmejobben – så begynte kommentarene. *TV2 Nyheter*. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/14329059/>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Tjora, A. (2018). *Viten skapt. Kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Oslo: Cappelen Damm.
- Udir. (2020, 9. desember). *Utdanningsspeilet 2020*. Hentet fra <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/utdanningsspeilet-2020/del-1/videregaende/#>
- Vagle, I. & Møller, E. (2015). *Kjønn på dagsordenen gjennom to-tre-og firepartssamarbeid i det yrkesfaglige feltet* [Doktorgradsavhandling]. Roskilde Universitet.
- Wagner, I., Fjell, L. K., Frisell, M. M., Østbakken, K. M. (2020). *Likelønn og det kjønnsdelte arbeidsmarkedet – Individuelle preferanser eller strukturelle begrensninger?* (Institutt for samfunnsforskning, Rapport 2020:4). Hentet fra <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2641600/Likel%25C3%25B8nn%2Bog%2Bdet%2Bkj%25C3%25B8nnsdelte%2Barbeidsmarkedet.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), s.125-151. [10.1177/0891243287001002002](https://doi.org/10.1177/0891243287001002002)
- World Economic Forum (2021). *Global Gender Gap Report 2021*. Hentet fra https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
- Østbakken, K. M., Reisel, L., Schøne, P. & Barth, E. (2017). *Kjønnssegregering og mobilitet i det norske arbeidsmarkedet*. (2017:09). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter

Deltakelse i forskningsprosjekt knyttet til masteroppgave om

jenter på Teknologi- og industrifag ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan jenter opplever å studere Teknologi- og industrifag på videregående skole. I dette skrivet får du informasjon om prosjektets mål og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å undersøke hvordan jenter ved Teknologi- og industrifag på videregående skole opplever sin skolehverdag. Forskning viser at det er relativt få som velger en utradisjonell studieretning for sitt kjønn, og dette resulterer i en skjev kjønnsbalanse på mange yrkesfaglige linjer over hele landet. I denne oppgaven ønsker jeg å belyse hvordan de som velger utradisjonelt på videregående opplever sin hverdag som en kjønnsminoritet. Forskningsspørsmålet jeg skal undersøke er følgende; «Hvordan opplever jenter å studere teknologi- og industrifag på videregående skole?» Oppgaven skrives i forbindelse med Trøndelag Fylkeskommune sin satsning på å utvikle en «trøndelagsmodell» for å rekruttere og bevare de elevene som velger utradisjonelle yrkesfag på videregående.

Datamaterialet er basert på kvalitative intervjuer. Opplysningene samlet inn i oppgaven vil i utgangspunktet bare brukes til masteroppgaven. Dersom det er aktuelt å bruke opplysninger til annet formål, som undervisning eller andre forskningsprosjekt, vil du bli kontaktet. Som masteroppgave er dette et studentprosjekt som skal oppfylle grunnleggende krav til vitenskapelig kvalitet og etikk.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg har spesifikt ønsket kun kvinnelige elever til å delta på mine intervju. I denne oppgaven vil det bli intervjuet omtrent ti deltakere som alle er jenter som studerer Teknologi- og industrifag på videregående skole. Du har blitt spurt om å delta i denne studien da du kan

hjelpe meg i å få unik innsikt i erfaringer, tanker og refleksjoner rundt det å være jente på Teknologi- og industrifag.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du blir invitert til et intervju som varer i ca. 60 minutter. Intervjudeltakelse vil kunne innebære lydopptak av samtalen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun meg som student og prosjektansvarlig som vil ha tilgang ved behandlingsansvarlig institusjon. Lydopptak vil bli tatt opp på diktafon, uten tilkobling til internett eller telenett. Etter opptak vil opptaket transkriberes av meg, og lagres på min OneDrive eller hjemmeområde ved NTNU. Under transkriberingen anonymiseres opplysninger som kan identifisere deg som person. Etter dette slettes lydopptaket. Det vil ikke være noen opplysninger som kan knyttes til deg som person i den ferdige masteroppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.05.22. Ved prosjektslutt vil alle personopplysninger og opptak være slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Masterstudent Ingvild Tande Fjærvik. Epost: ingvitf@stud.ntnu.no. Telefon: 98645572

- Veileder: Ulla Forseth. Epost: ulla.forseth@ntnu.no
- NTNUs personvernombud: Thomas Helgesen. Epost: thomas.helgesen@ntnu.no
Telefon: 93 079 038
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no)
eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student

(Kursansvarlig/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Jenter på teknologi- og industrifag», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, dato

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Åpningsspørsmål:

- Hvor gammel er du?
- Hvor kommer du fra?
- Hvilken linje og hvilket år går du?
- Hva driver du med på fritiden?
- Har du en deltidsjobb ved siden av skolen?

Valg av yrkesfag:

- Hvorfor bestemte du deg for å gå yrkesfag og mer spesifikt Teknologi- og industrifag?
- Kan du si noe om hvorvidt du alltid har ønsket å gå denne utdanningsretningen eller ikke? Hvis ikke, hva fikk deg til å bestemme deg for å søke denne linjen?
- Kan du gi noen konkrete eksempler på hva som inspirerte deg til å gå dette yrkesfaget?
- Hvor fikk du informasjon om utdanningen?
- Kan du fortelle om du fikk noen reaksjoner fra familie og venner da du fortalte at du hadde søkt TIP? I så fall hvilke?
- Er det noen i din familie som har gått samme utdanningsløp som deg? Er det noen som arbeider innenfor den bransjen i dag? Rollemodeller?
- Hva skal til for at du trives/lykkes på TIP?

Skolehverdagen:

- Hvordan er kjønnsbalansen i klassen? Hvor mange er dere?
- Kan du beskrive en vanlig skolehverdag fra start til slutt?
- Hvordan opplever du miljøet på TIP/i klassen din? Kan du beskrive?
- Kan du si noe om hvordan det oppleves å være en minoritet av sitt kjønn? Hvordan påvirker det eventuelt din skolehverdag?
 - ➔ Savner du kjønnsbalanse? Hvorfor?
 - ➔ Situasjoner hvor du føler deg annerledes som følge av å være en minoritet?
- Hvordan er kjønnsbalansen blant dine lærere?

- Har du opplevd å bli behandlet annerledes fordi du er jente? Kan du beskrive noen situasjoner?
 - ➔ Eksempel på situasjon hvor du får spesiell oppmerksomhet som følge av at du er jente? Fordelaktig i noen situasjoner?

Praksis:

- Har du vært i praksis?
- Kan du beskrive en vanlig dag i praksis?
 - ➔ Hvor er du lærling, hvilke arbeidsoppgaver utfører du, hva snakker dere om i pauser?
- Hvordan opplever du arbeidsmiljøet? Har det noe å si at jenter er i mindretall?

Trivsel og ivaretakelse:

- Hva er viktig for din trivsel i skolehverdagen?
- Er det iverksatt noen tiltak for dere som har valgt utradisjonelt?
- Føler du deg ivaretatt og sett av dine lærere? Av dine medelever? Hvordan?
- Kan du fortelle om du føler deg ekstra ivaretatt i noen tilfeller? Hvordan oppleves i så fall dette?
 - ➔ Hva er lærerens rolle?
 - ➔ Hva er medelevens rolle?
- Hvilke holdninger knyttet til å velge utradisjonelt for sitt kjønn føler du er rådende på skolen? I klassen?
- Har du opplevd noen fordommer som følge av å være jente på et mannsdominert yrkesfag? Hvilke?
 - ➔ Kan du si noe om hvordan du opplever slike fordommer? Hvordan takler du det?
 - ➔ Noen andre utfordringer?
- Kan du si noe om det burde blitt gjort noe annerledes for å at du skal trives bedre?

Framtid og tiltak for rekruttering:

- Hvilke planer har du etter du er ferdig med videregående?
 - ➔ Ta fagbrev? Hvor ønsker du å jobbe?
 - ➔ Andre planer? Studere?

- Synes du at det er viktig at det blir rekruttert flere jenter til mannsdominerte yrkesfag i framtiden? Hvorfor?
- Hvilke tiltak tror du er gunstige for å øke rekruttering?
- Har du noe mer å tilføye som jeg har glemt å spørre om?

Vedlegg 3: NSD sin vurdering

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

02.11.2021

Referansenummer

851947

Prosjektittel

Jenter på Teknologi- og industrifag på videregående skole

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Prosjektperiode

15.09.2021 - 31.05.2022

Dato

02.11.2021

Type

Standard

Kommentar

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg 02.11.2021. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.05.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-enderinger-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos NSD: Henning Levold

Lykke til med prosjektet!

